

Vuoden 1948 ystävyys-, yhteistoiminta- ja avunantosopimus suomalaisissa arvioinneissa

Yleisesikuntamajuri H Särkiö

I JOHDANTO

Ystävyys-, yhteistoiminta- ja keskinäinen avunantosopimus, joka solmittiin Suomen ja Neuvostoliiton välillä vuonna 1948 on muodostunut keskeiseksi sotilaspoliittista asemaamme määrittäväksi asiakirjaksi. Sopimukselle on kuitenkin eri aikoina ja tarkastelijasta riippuen annettu toisistaan huomattavastikin poikkeavia tulkintoja tai sävytyksiä. Tähän on antanut mahdollisuuden erityisesti se, ettei sopimus ole luonteeltaan puhdas sotilassopimus, vaan siihen liittyy jo nimen mukaisesti myös "ystävyyss"- ja "yhteistoiminta"-aspektit.

Seuraavassa tarkastellaan, miten sopimuksen sotilaallisten artiklojen merkitystä on suomalaisissa arvioinneissa painotettu suhteessa sopimuksen muihin osiin. Tarkastelun kohteeksi on otettu puolueiden päälehtien ensisijaisesti pääkirjoituksissaan esittämät kannanotot, valtiovallan viralliset lausunnot sekä kirjallisuudessa julkaistut kommentit. Käsittelyssä on noudatettu poikkileikkaisuus- menettelyä poimien kannan-

otot viiden vuoden välein sopimuksen solmimisesta alkaen. Tästä rakenteesta on kuitenkin täydentävästi poikettu vuosien 1955 (Porkkalan vuokra-alueen palauttaminen, sopimuksen jatkaminen 20 vuodella) ja 1961 (Noottikriisi) kohdalla.

II YVA-SOPIMUKSEN SYNTY JA AJANKOHTAISET TULKINNAT

A. SOPIMUKSEN SYNTY

Vuosina 1938—39 käytyjen suomalais-neuvostoliittolaisten neuvottelujen yhteydessä Neuvostoliitto ehdotti YVA-sopimuksen kaltaisen sopimuksen solmimista useanakin versiona. Esillä oli myös alueellisesti rajatun, Suomenlahden yhteiseksi puolustamiseksi tarkoitetun sopimuksen aikaansaaminen.¹⁾ Syksyn 1939 neuvotteluissa Suomen valtuuskunta torjui saamiensa ohjeiden mukaisesti nämä ehdotukset sillä perusteella, ettei avunantosopimuksen katsottu olevan sopusoinnussa Suomen puolueettomuuspolitiikan kanssa, johon kuului mm. päätös olla solmimatta mitään liittoja.²⁾

Moskovan rauhaa 1940 solmittaessa ei avunantosopimukseen palattu, mutta asia tuli uudelleen ajankohtaiseksi toisen maailmansodan jälkeen. Vuosien 1947/48 vaihteessa Neuvostoliitolla oli läntisistä naapureistaan Puolan, Tšekkoslovakian ja Jugoslavian kanssa jo valmiina ystävyys- ja avunantosopimus. Romanian ja Unkarin kanssa vastaavat sopimukset tehtiin helmikuussa 1948 sekä Bulgarian kanssa maaliskuussa 1948. Näin oli luotu yhtenäinen sopimusverkko, joka sitoi 1. maailmansodan jälkeen lännen johdossa olleet välialueen valtiot Neuvostoliiton puskurivyöhykkeeksi, joka paransi erittäin merkittävästi maan sotilaspoliittista asemaa. Tämän puskurivyöhykkeen pohjoisin sivusta oli kuitenkin vielä avoin, koska Suomen ja Norjan osalta ei mitään vastaavaa sopimusta ollut tehty. Tällä suunnalla Neuvostoliitto oli varmentanut strategiset

¹⁾ Paasikivi, 1958, s. 42—43, 45; Pohlekin, 1969, s. 299—301, 306

²⁾ Paasikivi, 1958, s. 18

intressinsä vuokraamalla Suomelta Porkkalan alueen tukikohdaksi. Puolustusliittokysymyksestä tosin oli liikkunut tietoja ainakin vuoden 1945 kevästä lähtien.³⁾ Huhut saivat vahvistuksen, kun generalissimus Stalin osoitti 22. 2. 1948 presidentti Paasikivelle kirjeen, jossa hän ehdotti venäläis-suomalaisen ystävyys-, yhteistyö- ja molemminpuolisen avunantosopimuksen solmimista.⁴⁾

Neuvoteltuaan ministereidensä ja asiantuntijainsa kanssa presidentti Paasikivi pyysi sopimusehdotuksesta eduskuntaryhmien lausunnot. SKDL suositti lämpimästi sopimuksen solmimista, sosialidemokraatit pitivät neuvotteluihin ryhtymistä hyväksyttävänä, mutta korostivat kansan enemmistön vastustavan sotilaallisia liittoutumia ja pitävän puolueettomuutta parempana. Oikeisto ja keskusta eivät olleet neuvottelujen aloittamisen kannalla lukuunottamatta ruotsalaista kansanpuoluetta, joka ei vastustanut itse neuvotteluja, mutta asetti varauksia sopimuksen solmimiseen nähden.

Maaliskuun 9. päivänä presidentti antoi hyväksyvän vastauksensa neuvottelutarjoukseen. Samalla hän kuitenkin viittasi niihin epäilyihin, joita Suomessa oli ilmennyt sotilaallisen sopimuksen tekemiseen nähden ja edellytti, että ”sopimuksen asiallinen sisältö tulee neuvotteluissa kaikin puolin vapaasti harkittavaksi ja päätettäväksi”.

Suomen valtuuskunta, johon kuuluivat pääministeri Pekkala, ulkoministerit Enckell ja Svento, ministeri Leino sekä eduskunnan jäsenet Kekkonen ja Söderhjelm, matkusti Moskovaan 20. päivänä maaliskuuta, pääministeri Pekkala muutamaa päivää myöhemmin. Valtuuskunnan sotilasasiantuntijoina olivat kenraalit Heinrichs ja Oinonen. Yksitoista päivää kestäneiden neuvotteluiden jälkeen sopimus allekirjoitettiin 6. 4. 1948 ja tuotiin Suomen eduskuntaan 15. päivänä huhtikuuta. Perustuslaki- ja ulkoasiainvaliokuntien annettua lausuntonsa sopimuksesta, hyväksyi eduskunta sen 28. 4. 1948 äänin 157 puolesta ja 11 vastaan.⁵⁾

Sopimuksen kaksi ensimmäistä artiklaa ovat sanamuodoltaan seuraavat:

³⁾ Hyvämäki, 1954, s. 158; Jakobson, 1968, s. 67,

⁴⁾ Turun Sanomat 1. 3. 1948 (u)

⁵⁾ Hyvämäki, 1954, s. 166—167

⁶⁾ Paile, 1967, s. 61

1 artikla

Siinä tapauksessa, että Suomi tai Neuvostoliitto Suomen alueen kautta joutuvat aseellisen hyökkäyksen kohteeksi Saksan tai muun sen kanssa liitossa olevan valtion taholta, Suomi uskollisena velvollisuuksilleen itsenäisenä valtiona tulee taistelemaan hyökkäyksen torjumiseksi. Suomi kohdistaa tällöin kaikki käytettävissä olevat voimat puolustamaan alueensa koskemattomuutta maalla, merellä ja ilmassa ja tekee sen Suomen rajojen sisäpuolella tämän sopimuksen määrittelemien velvoitustensa mukaisesti tarpeen vaatiessa Neuvostoliiton avustamana tai yhdessä sen kanssa.

Yllämainituissa tapauksissa Neuvostoliitto antaa Suomelle tarpeen vaatimaa apua, jonka antamisesta Sopimuspuolet sopivat keskenään.

2 artikla

Korkeat Sopimuspuolet tulevat neuvottelemaan keskenään siinä tapauksessa, että 1 artiklassa tarkoitetun sotilaallisen hyökkäyksen uhka on todettu.

B. SOPIMUS TUOREELTAAN TULKITTUNA

Maamme puoluelehdistö käsitteli sopimusasiaa varsin laajasti helmikuun lopulta 1948 alkaen huhtikuun loppuun saakka. Esimerkiksi Työkansan Sanomissa oli 29. 2.—29. 4. yhteensä 11 pelkästään tai ensisijassa sopimusasiaan keskittyvää pääkirjoitusta.

Neuvostoliiton tarjottua sopimusta Suomelle suhtautuivat useimmat puolueiden päälehdet tarjoukseen varovaisesti tai pidättyvästi. Vain Työkansan Sanomat, SKP:n äänenkannattaja, ja Vapaa Sana, SKDL:n päälehti, olivat varauksetta sopimuksen solmimisen kannalla ja perustelivat kantaansa ensisijassa sotilaallisilla syillä. Vapaa Sana vaati jo 30. 1. 1948, siis ennen Stalinin kirjettä, että Suomen täytyi varmistaa kansainvälinen asemansa sitomalla koskemattomuutensa turvaaminen toisen suurvallan (Neuvostoliiton) intresseihin. Puoluettomuudesta puhuminen ei lehden mukaan ollut paikallaan, vaan ”puoluettomuus-jaarittelu on tässä tilan-

teessa turvallisuutemme kavaltamista...”). Työkansan Sanomat katsoi, että Neuvostoliiton kanssa solmittava sopimus antaisi turvallisuustakeet länttä vastaan.⁹⁾

Muut lehdet perustelivat torjuvaa tai odottavaa kantaansa erityisesti sillä, että sopimus olisi vaikeasti sovitettavissa yhteen Suomen puolueettomuusaseman kanssa ja että sotilasliitto suuren ja pienen valtion välillä olisi jälkimmäisen kannalta arveluttava.⁹⁾

Allekirjoittamisen jälkeen lehdet tulkitsivat yksityiskohtaisesti sopimuksen merkitystä ja luonnetta. Sotilaallista puolta, siis ”avunanto”-osaa, pidettiin yleensä tärkeimpänä. Uusi Suomi kirjoitti: ”... Sopimuksella on sotilaallisen avunantosopimuksen luonne. Sen pääpaino on kahdessa ensimmäisessä artiklassa, jotka ... rajoitettuinakin ... sitovat meidät sotilaalliseen sopimusjärjestelmään. Sopimuksen voimaantulo... merkitsee siirtymistä periaatteellisesta puolueettomuudesta määrätyn sopimusjärjestelmän piiriin kaikkine siitä tehtävine johtopäätöksineen”.¹⁰⁾

Helsingin Sanomat nimitti pääkirjoituksessaan paktia ”sotilassopimukseksi” ja tulkitsi sen sotilaallisia artikloja laajasti.¹¹⁾ Maalaisliiton Ilkka käytti niinkään nimitystä ”sotilasliitto” ja ”sotilaallinen liitto” sekä käsitteli asiaa ensisijassa tältä kannalta.¹²⁾ Hufvudstadsbladet tosin korosti vähemmän sopimuksen sotilaallista luonnetta pääkirjoituksissaan, mutta eräät yksityiset kirjoittajat olivat käsitelleet laajasti myös tätä puolta.¹³⁾ Myös Suomen Sosialidemokraatti katsoi, että sopimus ”voidaan tulkita sotaliitoksi sopimuksessa lähemmin ja edellämaintuihin muihin (Neuvostoliiton länsinaapuriensa kanssa tekemiin, kirjoittajan lisäys) sopimuksiin verrattuna täsmällisemmin määrättyissä puitteissa”.¹⁴⁾ Edelleen lehdet pohtivat, oliko Suomen tekemä sopimus ”avunanto”-artiklojensa puolesta identtinen Neuvostoliiton solmimien

⁹⁾ VS 30. 1. 1948, Pk

⁹⁾ TkS 2. 3. 1948, Pk

⁹⁾ SS 2. 3. 1948, Pk; HS 28. 2. 1948, Pk; Ilkka 5. 3. 1948, Pk

¹⁰⁾ US 8. 4. 1948, Pk

¹¹⁾ HS 8. 4. 1948, Pk

¹²⁾ Ilkka 5. 3. 1948, Pk; 12. 3. 1948, Pk

¹³⁾ Hbl 7. 4. 1948, Pk; Hbl 2. 3. 1948, Eirik Hornborg: Vad innebär en pakt med Sovjet; Hbl 14. 3. 1948, Walter Horn: Pakten med Sovjetunionen

¹⁴⁾ SS 8. 4. 1948, Pk

muiden vastaavien sopimusten kanssa vai poikkesiko se niistä merkittävästi. Uusi Suomi katsoi, että erot olivat oleellisia, Suomen sopimus ei mm. sisältänyt vastavuoroisuutta avunannossa eikä yleistä neuvotteluvelvollisuutta.¹⁵⁾ Helsingin Sanomat totesi, että sopimus "ei ole suoranaainen sinikopio Itä-Euroopan kansandemokratioiden tekemistä liittosopimuksista".¹⁶⁾ Myös Ilkka ja Hufvudstadsbladet tulkitsivat sopimuksen poikkeavan merkittävästi Neuvostoliiton muista vastaavista.¹⁷⁾ Sama käsitys oli Suomen Sosialidemokraatilla, jonka mukaan sopimus "meille myönteisesti poikkeaa sekä sisällöltään että sanamuodoltaan niistä sopimuksista joita Neuvostoliitto on äskettäin tehnyt eräiden toisten läntisellä rajallaan olevien valtioiden kanssa".¹⁸⁾ Sensijaan Työkansan Sanomat ja Vapaa Sana eivät korostaneet Suomen sopimuksen erikoisluonnetta, vaan pikemminkin näkivät sen "samansuuntaisena"¹⁹⁾ tai "yhdenmukaisena"²⁰⁾ Unkarin ja Romanian sopimusten kanssa. Työkansan Sanomat piti jo valmisteluvaiheessa kummallisena "oikeistopiirien vaatimusta, että sopimuksessa olisi (vain, kirjoittajan lisäys) rajoitettu neuvotteluvelvollisuus", jossa se eroaisi Unkarin ja Romanian sopimuksista.²¹⁾

Sotilaallisten artiklojen yksityiskohtaiseen tarkasteluun kiinnitettiin muutoinkin runsaasti huomiota, itse asiassa vain sopimuksen kahta ensimmäistä artiklaa tulkittiin muiden jäädessä satunnaisten mainintojen varaan. Ensimmäistä artiklaa tulkittiin yleisesti siten, että Suomi taistelee ensi kädessä itse ja vasta pakkotilanteessa, omien voimien osoittautuessa riittämättömiksi, ottaa vastaan apua.²²⁾ Toisen artiklan hyökkäysuhkan toteamisen kohdalla oli epävarmuutta. Helsingin Sanomat kirjoitti: "Epäselväksi jää, kuka hyökkäysuhkan toteaa, mutta selvää lienee, että ainakin Suomen on se todettava."²³⁾

Myös Uusi Suomi piti kriittisenä kohtana toisen artiklan määräystä,

¹⁵⁾ US 8. 4. 1948, Pk

¹⁶⁾ HS 8. 4. 1948, Pk

¹⁷⁾ Ilkka 8. 4. 1948 (u), Hbl 7. 4. 1948, Pk

¹⁸⁾ SS 8. 4. 1948, Pk

¹⁹⁾ VS 1. 3. 1948 (u)

²⁰⁾ TkS 29. 4. 1948 (u)

²¹⁾ TkS 17. 3. 1948, Pk

²²⁾ Hbl 7. 4. 1948, Pk; HS 8. 4. 1948, Pk; SS 8. 4. 1948, Pk

²³⁾ HS 8. 4. 1948, Pk

"että molemmat tai vain jompikumpi sopimuspuoli voi todeta hyök-
käyksen uhkan olevan olemassa".²⁴⁾ Myös eräät Ruotsin lehdet kiinnit-
tivät heti tuoreeltaan huomiota nimenomaan sopimuksen tähän koh-
taan.²⁵⁾

Lehtien kirjoittelusta ilmeni, että sopimus asetti Suomen kokonaan
uuteen sotilaspoliittiseen tilanteeseen, jonka ääriviivoja ei kuitenkaan
vielä selvästi nähty tai haluttu nähdä. Pohdiskeluissa keskityttiin kon-
sultaatioartikkelin tulkintaan ja yleensä seikkoihin, jotka edeltäisivät var-
sinaista avunantoa. Itse avunannosta ja sen mahdollisesta muodosta ei
kirjoitettu, ei myöskään pyritty hahmottelemaan tilannetta, joka toi-
meenpannun avunannon jälkeen Suomessa syntyisi.

Sopimuksen "ystävyyss"-osa sivuutettiin lähes täysin. Vain ääriavasem-
iston lehdet kiinnittivät tähän puoleen huomiota. Työkansan Sanomat
samoinkuin Vapaa Sana nimittivät sopimusta jo valmisteluvaiheessa
"ystävyyssopimukseksi".²⁶⁾ Molemmat lehdet katsoivat, että sopimus
yhdisti Suomea ideologisesti itäryhmän maihin. Myös "yhteistoiminta"
jäi lehdistön kommentoissa vaille laajempaa huomiota. Molemmat viime-
mainitut sopimuksen osat ymmärrettiin lähinnä sotilaallisen osan, sopi-
muksen varsinaisen ytimen, täydentäjiksi.

Sopimusneuvotteluiden ja niitä edeltävänä aikana oli liikkunut monia
huhuja ja arveluja Suomen tulevasta asemasta. Tästä haluttiin nyt sel-
vyyttä mm. vertailemalla toisaalta Suomen ja toisaalta Unkarin ja
Romanian sopimusten tekstejä toisiinsa. Eräät keskustan lehdet epäilivät,
että ääriavasemmisto käyttäisi sopimusta hyväkseen vaatiakseen Suo-
messä laajoja sisä- ja talouspoliittisia muutoksia.²⁷⁾ Tästäkin syystä oli
tärkeätä todeta, mihin asemaan sopimus Suomen asetti ja mitä vaati-
muksia tai mahdollisuuksia siihen maan sisäisten olojen järjestelyn
kannalta ehkä sisältyi.

Vähäisenä, joskin kiintoisana seikkana oli sopimuksen solmimiseen
liittyvässä lehdistökeskustelussa kysymys alkuperäisen sopimusaloitteen
tekijästä. Kun englantilainen The Times oli 3. 3. 1948 esittänyt väitteen,

²⁴⁾ US 8. 4. 1948, Pk

²⁵⁾ Göteborg Posten (Kansanpuolue) 7. 4. 1948 (Pk); Göteborgs Morgonpost
(oikeistolainen) 7. 4. 1948 (Pk)

²⁶⁾ TkS 29. 4. 1948, Pk

²⁷⁾ Ilkka 5. 3. 1948, Pk; HS 3. 3. 1948, Pk

että Neuvostoliitto painostaisi Suomea solmimaan sopimuksen²⁸⁾, kirjoitti Izvestija 5. 3.: "Keväällä 1945 Suomen pääesikunta laati memorandumun, jossa lausuttiin toivomus avunantosopimuksen solmimisesta Neuvostoliiton kanssa".²⁹⁾ Edellistä seuraten Työkansan Sanomat kirjoitti 10. 3. sopimusasiasta: "...kysymys ei ole valmistelematon ja uusi Suomenkaan puolelta, sillä kerrotaan jo 1945 puolustusvoimien piirissä valmistellun puolustussopimusta, joka suunniteltiin solmittavaksi Neuvostoliiton kanssa."³⁰⁾ Suomen Tietotoimisto kuitenkin kumosi virallisesti tämän tiedon.³¹⁾

Tarkasteltaessa kokonaisuutena lehdistön kannanottoja todetaan, että yleensä sopimus nähtiin sotilaallisena avunantosopimuksena. "Avunanto"-osalla oli kirjoittelussa selvästi hallitseva asema. Sensijaan ei pohdittu, mitä vaatimuksia uusi sotilaallinen sopimus mahdollisesti asetti maan puolustuskyvylle. "Yhteistoiminta"- ja "ystävyyttä"-osista ei kirjoitettu juuri lainkaan, vaan niitä ilmeisesti pidettiin toissijaisina.

Heti sopimuksen allekirjoituksen jälkeen, ennen kuin sitä oli eduskunnassa käsitelty, piti presidentti Paasikivi asiaa käsittelevän radiopuheen³²⁾, jossa hän vastasi sopimuksen arvostelijoille ja antoi tuoreeltaan arvovaltaisen tulkinnan eräisiin keskustelua herättäneisiin kohtiin. Puhuja katsoi, että sopimus poikkesi selvästi Neuvostoliiton muista vastaavista: "Havaitaan, että ei ole seurattu muiden maiden malleja, vaan että sopimus on laadittu maamme maantieteellisen aseman ja erikoiset olot huomioonottaen". Useat lehdet sekä kotimaassa että ulkomailla olivat esittäneet, että sopimus merkitsi Suomen puolueettomuus- aseman menettämistä. Paasikivi katsoi, että vaikka Suomella olikin periaatteellinen oikeus puolueettomuuteen, "on kuitenkin muistettava, että Neuvostoliitolle rauhansopimuksen mukaan taatut oikeudet ei vain Porkkalan tukialueeseen vaan myös vapaaseen kauttakulkuun kaikkia teitä ja keinoja käyttäen tämän tukialueen ja Neuvostoliiton välillä

²⁸⁾ The Times 3. 3. 1948, Fk

²⁹⁾ Izvestija 5. 3. 1948, Suomen Moskovan lähetystön sanomalehtikatsauksen n:o 8/48 mukaan

³⁰⁾ TKS 10. 3. 1948, Fk, Vrt myös Söderhjelm, 1970, s. 99, 126, 129 alaviite

³¹⁾ Hyvämäki, 1954, s. 158; Söderhjelm 1970, s. 99, 126, 129 alaviite

³²⁾ HS 10. 4. 1948

antavat Suomen puolueettomuudelle oman värinsä, joka ei hyvästi sovellu kansainvälisen oikeuden käsikirjoihin”.

Sopimuksen Suomelle asettamista sotilaallisista velvoituksista Paasikivi totesi: ”Neuvostoliittoa vastaan Suomen kautta tapahtuvan mahdollisen hyökkäyksen torjuminen on, niinkuin oikein onkin, ensi kädessä meidän suomalaisten asia ja vasta toisessa sijassa Neuvostoliiton.”

Kriittisenä kohtana pidetystä 2. artiklan neuvotteluvelvollisuudesta antoi Paasikivi seuraavan tulkinnan: ”Meidän sopimuksessamme neuvotteluvelvollisuus on rajoitettu niin ahtaaksi kuin mahdollista on ollut: se tulee kysymykseen silloin, kun Suomen alueeseen kohdistuvan hyökkäyksen uhka on todettu. Todettu-sana tietää molemminpuolista tahdonilmaisua. Toisen artiklan sanamuoto oli mitä perinpohjaisimman harjunnan alaisena täällä Helsingissä... Jos asetutaan todellisuuden kannalle, ei ole ajateltavissa, että Suomen alueelle suunnatun hyökkäyksen uhan ollessa todetun, Neuvostoliitto istuisi kädet ristissä. On luonnollista, että sellaisessa tapauksessa neuvotellaan, miten hyökkäys on torjuttava.”

Sopimuksen sotilaallinen puoli oli puheessa voimakkaasti etualalla ja osoitti puhujan tulkintaa sopimuksen tämän osan ensisijaisuudesta. Salaisten artiklojen olemassaolon Paasikivi nimenomaan kielsi, koska varsinkin useat ulkomaiset lehdet olivat esittäneet tällaisista arveluja.

III YVA-SOPIMUS VIISI VUOTTA VOIMASSA 1953

Suomen ulkopoliittinen asema ei 1953 ollut vielä kovinkaan selkeytynyt. YVA-sopimus määritteli Neuvostoliiton-suhteiden suunnan, mutta muutoin ei täsmällisesti tiedetty, millainen maamme oma ulkopoliittinen rooli tulisi olemaan.

Puolueiden päälehdet kommentoivat kulunutta viisivuotiskautta ja itse sopimusta säästeliäästi. Uusi Suomi, Hufvudstadsbladet ja Suomen Sosialidemokraatti eivät julkaisseet pääkirjoitusta lainkaan viisivuotispäivän johdosta. Muidenkin lehtien pääkirjoitukset olivat melko vähän sanovia, sopimuksen tosiasiallinen merkitys ei ollut vielä tullut selväksi

tai tulkinnoissa haluttiin olla varovaisia. Sopimuksen "ystävyyss"-näkökulmaa painottivat äärivasemmiston Työkansan Sanomat ja Vapaa Sana muita lehtiä selvemmin, mutta eivät asettaneet Suomea enää samalla tavoin Neuvostoliiton muiden sopimuskumppaneiden rinnalle kuin 1948 oli tapahtunut.¹⁾ Suomen asema itsenäisenä valtiona oli kuluneiden viiden vuoden aikana varmistunut, oli käynyt selväksi, ettei täällä lähdettäisi kulkemaan "Tšekkoslovakian tietä". Toisaalta Neuvostoliitto ei ollut käyttänyt vuoden 1948 sopimusta kuten ei Porkkalan tukikohdan ja sinne sallitun kauttakulun tuomia mahdollisuuksia liittämään Suomen vaikutuspiiriinsä samalla tavoin kuin muut läntiset naapurinsa. Äärivasemmiston mahdolliset spekulatiot tässä suhteessa olivat osoittautuneet perusteettomiksi ja sopimuksen ideologinen tulkinta näin menettänyt ajankohtaisuutensa.

Kaikki sopimusta kommentoineet puolueiden pääkaupungin lehdet keskittivät huomionsa Suomen ja Neuvostoliiton kauppa- ja kulttuuri-suhteiden suotuisaan kehitykseen, sopimuksen "yhteistoiminta"-sektoriin.²⁾ Sopimuksen painopisteen tällainen sijoittaminen vastasi kuluneiden viiden sopimusvuoden tapahtumia ja antoi lisäksi mahdollisuuden jättää sotilaalliset artikkelit taka-alalle.

Sopimuksen "avunanto"-elementtiä kosketeltiin lehdissä lyhyesti tai ei lainkaan. Maakansa toi julki tyytyväisyytensä siitä, "että sopimuksen sotilaallisia määräyksiä ei ole jouduttu soveltamaan millään tavoin käytäntöön... kuluneet viisi vuotta ovat osoittaneet aiheettomiksi eräitä sopimuksen sotilaallisten kohtien aikanaan herättämiä epäilyksiä."³⁾ Molemmat äärivasemmiston päälehdet näkivät sopimuksen sotilaallisen merkityksen nyt selvemmin kuin viisi vuotta aikaisemmin. Työkansan Sanomat piti sopimuksen sotilaallista osaa "ystävyyssopimuksen keskeisenä kohtana"⁴⁾ ja Vapaa Sana muistutti, että "Ystävyys- ja avunantosopimus huomattavalta osaltaan on myös sopimus sodan varalta."⁵⁾ Muutos vuodesta 1948 on niin huomattava, ettei sitä voida pitää satunnaisena. Mahdollisesti lehdet tiesivät tai arvelivat, että tämänlaatuinen

¹⁾ VS 5. 4. 1953, Pk; TkS 5. 4. 1953, Pk

²⁾ HS 5. 4. 1953, Pk; VS 5. 4. 1953, Pk; TkS 5. 4. 1953, Pk

³⁾ Maakansa 5. 4. 1953, Pk

⁴⁾ TkS 5. 4. 1953, Pk

⁵⁾ VS 5. 4. 1953, Pk

korostus tulkinnassa vastasi Neuvostoliiton käsitystä ja halusivat olla samoilla linjoilla suuremman sopimuspuolen kanssa tulkinnoissaan.

Muut lehdet eivät käsitelleet "avunanto"-kohtaa lainkaan pääkirjoituksissaan. Tämä pidättyvä asenne sopimuksen avunantokohtaan on ymmärrettävä lähinnä ehkä poliittis-psykologiselta kannalta. Ei haluttu ainakaan selvästi sanoa, että mahdollisen eurooppalaisen sodan syt-tyessä Suomi epäilyksettä kuuluisi itäiseen rintamaan — maamme puolueettomuuspolitiikkahan ei ollut tuolloin vielä lainkaan hahmot-
tunut. Sopimuksen avunanto-artiklojen jättäminen vähälle huomiolle oli tosin perusteltua myös siltä kannalta, ettei niiden soveltamisesta oltu keskusteltu kuluneiden viiden vuoden aikana.

Vuonna 1954 ilmestyneessä teoksessaan Suomen puolustuskysymys tarkastelee everstiluutnantti Wolf H. Halsti YYA-sopimusta melko laa-
jasti sotilaalliselta kannalta. Hän katsoo, että "sopimus on Suomen puolustuskysymyksen ydinkohta, josta kaikkien laskelmien, suunnitel-
mien ja valmistelujen tulee lähteä."*) Hän toteaa edelleen, että ellei luoda riittäviä edellytyksiä sopimuksen sotilaallisten velvoitteiden täyt-
tämiseksi, saattaa syntyä tilanne, jossa suuremman sopimuspuolen on pakko sivuuttaa suomalaiset maansa puolustuksen hoitamisessa. Sotilaa-
lisesta riippuvuudesta taas on todennäköisenä seurauksena myös muunlainen riippuvuus.†) Halstin teos on ensimmäinen laajempi esitys, jossa YYA-sopimuksen ja Suomen puolustusvalmiuden välinen yhteys esitetään koko laajakantoisuudessaan. Tulkintana se huomattavasti poikkesi lehtien 1953 esittämistä käsityksistä, jotka vähäisin poikkeuk-
sin jättivät huomiotta sopimuksen sotilaallisen merkityksen.

Vuosipäivään liittyvissä virallisissa puheissa ja lausunnoissa oli sopi-
muksen "yhteistoiminta"-sektori selvästi hallitsevana.‡) "Ystävälliset ja hyvät naapurussuhteet" ja niiden edelleen kehittyminen mainittiin myös sopimuskauden tuloksina.§) Sensijaan sotilaallisia artikloja ei käsi-
telty lainkaan.

Runsasta vuotta aikaisemmin pääministeri Urho Kekkonen oli käsi-
tellyt Suomen tulevaa ulkopoliittista roolia tunnetussa "Pyjamapuhees-

*) Halsti, 1954, s. 255

†) Halsti, 1954, s. 150, 257

‡) HS 7. 4. 1953 (u)

§) Turun Sanomat 8. 4. 1953 (u)

saan". Suosittaessaan Skandinavian maiden puolueettomuusliiton muodostamista ja tarkastellessaan Suomen yhteistyömahdollisuuksia tällaisen liiton kanssa Kekkonen kirjoitti: "Suomen erikoisaseman tässä yhteistyössä määritteli Neuvostoliiton kanssa solmittu ystävyys- ja avunantosopimus, joka edellyttää myös Suomen tietynlaista puolueettomuutta, kun se oikeuttaa Suomen pysymään suurvaltojen eturistiriitojen ulkopuolella."¹⁰⁾ Tämä on ensimmäinen virallinen lausunto, jossa katsotaan, että sopimus mahdollistaa Suomelle tietynlaisen oman ulkopoliittisen roolin omaksumisen.

Kokonaisuutena sekä lehdistön kommenttien että virallisten tulkintojen kohdalla muutos vuoteen 1948 verrattuna oli varsin selvä. Hieman yleistäen voidaan sanoa, että suomalaisten käsitysten mukaan vuoden 1948 "avunantosopimus" oli muuntunut "yhteistyösopimukseksi". Edellä viitattiin siihen tosiseikkaan, että "yhteistoiminta"-sektorilla oli päästy näkyvimpiin tuloksiin kuluneella viisivuotiskaudella. Tämä yksinään ei kuitenkaan selitä tulkintaeroja. Maan kansainvälisen aseman kannalta "yhteistoiminta"-tulkinta näytti turvallisimmalta. Toisaalta sopimuksen sotilaallisen osan jättäminen taka-alalle saattoi olla eduksi ryhdyttäessä etsimään puolueettomuuspolitiikan mahdollisuuksia.

IV PORKKALAN VUOKRA-ALUEEN PALAUTTAMINEN JA YVA-SOPIMUKSEN JATKAMINEN 20 VUODELLA 1955

A. VUOKRA-ALUEEN PALAUTTAMISEN TAUSTAA

Kesällä 1955 järjestetty neljän suuren huipputason konferenssi Genevessä antoi hyviä toiveita jännityksen edelleen lieventymisestä Euroopassa. Jo keväällä oli vallitsevan, Stalinin kuolemaa seuranneen suuropoliittisen suojasään merkeissä solmittu Itävallan valtiosopimus ja miehitysjoukot vedetty maasta pois. Näihin aikoihin kiistaton Yhdysvaltain

¹⁰⁾ Viilkuna, 1955, s. 228—229

ylivoima ydinaseiden alalla¹⁾ paransi osaltaan lännen neuvotteluaseimia ja lisäksi Neuvostoliiton halukkuutta sovitteluratkaisuihin.

"Geneven henki" sai ilmauksensa myös Suomen ja Neuvostoliiton suhteissa, sillä elokuussa 1955 saapui Moskovasta ystävälliseen sävyyn laadittu viesti presidentti Paasikivelle: Neuvostoliitto oli valmis heti palauttamaan Suomelle Porkkalan vuokra-alueen, mikäli Suomi suosuisi YYA-sopimuksen pidentämiseen kahdellakymmenellä vuodella.

Presidentti matkusti valtiovierailulle Moskovaan, missä 19. päivänä syyskuuta allekirjoitettiin sopimus vuokra-alueen palauttamisesta sekä YYA-sopimuksen jatkamisesta 20 vuodella.

Porkkalan palauttamisen tärkeimpänä syynä pidettiin sekä Suomessa että ulkomailla yleisesti sitä, että tukikohta oli asetekniikan edistymisen myötä kadottanut todellisen arvonsa Neuvostoliitolle ja alueen palauttaminen kelpasi hyvin osoitukseksi uudesta sovinnollisesta, jänityksen laukaisemiseen pyrkivästä politiikasta. Esimerkkiin vedoten voitiin myös muita suurvaltoja vaatia luopumaan ulkomaisista tukikohdistaan.

Porkkalan sotilaallisen merkityksen osalta on tällaista tulkintaa pidettävä ehkä jossakin määrin yksipuolisena. Kehittynyt ilma-ase ja ohjukset tosin mahdollistavat Suomenlahden sulkemisen yksinomaan etelärannikoltakin, mutta Porkkala ei ollut vain laivastotukikohta. Se kuului tärkeänä osana koko Baltian käsittävään puolustusjärjestelmään, jota tukikohdasta luopuminen epäilemättä heikensi. Toisaalta Porkkalan tukikohdan huomattava laajuus ja siellä olleiden joukkojen maavoimavoittoisuus viittasivat siihen, että se oli tarkoitettu ytimeksi, jota laajentamalla sotatapauksessa Etelä-Suomen rantamaa oli katkaistavissa lännestä tulevan hyökkääjän varalta. Ruotsin mahdollinen puolueettomuudesta luopuminen ja hyökkäys sen alueen kautta Etelä-Suomeen ja edelleen Leningradin suuntaan oli ainakin mahdollisuutena otettava huomioon. Porkkalan palauttaminen merkitsi siis Neuvostoliitolle tietystä sotilaallisesta edusta luopumista. Tätä taustaa vastaan tulevat hyvin ymmärrettäviksi ne ulkomailla esitetyt arvailut tai huhut, että Neuvostoliitto, kompensoidakseen Porkkalan tyhjennyksen, olisi kesällä 1954 ja vuoden 1955 kuluessa tarjonnut Suomelle sotilaallista yhteis-

¹⁾ Beufre, 1966, s. 90

työtä jo rauhan aikana.²⁾ Kun lisäksi Länsi-Saksa, YYA-sopimuksen asetelmassa ensisijainen potentiaalinen hyökkääjä, aloitti varustautumisensa juuri vuoden 1955 tienoilla, voidaan katsoa, että Porkkalan vuokra-alueen palauttamiseen liittyi YYA-sopimuksen sotilaallisen velvoitteen korostuminen Suomen osalta. Tähän viittaavat samoihin aikoihin puolustusvoimille myönnetyt, sotien jälkeen ensimmäiset, vähäiset perushankintavarat ja materiaaliostojen suuntaaminen Neuvostoliittoon.

Sopimuksen voimassaoloajan jatkaminen 20 vuodella jäi lehdistössä jokseenkin täysin Porkkalan palautuksen aiheuttaman kirjoittelun varjoon. Helsingin Sanomat piti sopimusta osiltaan vanhentuneena³⁾ ja ihmetteli, että lyhyen kokemuksen jälkeen oltiin valmiit jatkamaan sopimusta suoraan 20 vuodella.⁴⁾ Muut sopimuksesta kirjoittaneet lehdet suhtautuivat voimassaoloajan pidentämiseen myönteisesti, joskin eräitä epäröiviäkin huomautuksia tehtiin.⁵⁾ Voimakkaimmin sopimuksen uudistamista tervehti Vapaa Sana: ”Kymmenen vuoden kokemusten jälkeen tämä sopimuksen pidennys tuntuu sekä luonnolliselta että harkitulta.”⁶⁾

Porkkalan palautus liittyi niin läheisesti sopimuksen sotilaalliseen osaan, että ”avunanto”-artikloihin kiinnitettiin lehdistössä melko runsaasti huomiota. Uusi Suomi kirjoitti: ”... sopimus on solmittu nimenomaan eurooppalaisen selkkauksen ja sodan varalta ... Porkkalasta luopuminen ... voidaan näet tulkita myös niin, että Neuvostoliitto entistä enemmän luottaa Suomen tahtoon ja omaan kykyyn puolustaa tarpeen tullen omaa aluettaan ulkopuolista sekaantumista vastaan. Tämä on velvoitus, josta meidän on tehtävä asianmukaiset johtopäätökset. Niitä on ennenkaikkea se, että meidän on vihdoinkin vakavasti ryhdyttävä saattamaan puolustuslaitostamme ajanmukaiseen ja mahdollisimman tehokkaaseen kuntoon.”⁷⁾ Työkansan Sanomat ei hyväksynyt tämänlaatuista ajatuksen kulkua: ”Jos Uusi Suomi yrittää uskotella, että Neuvostoliitto haluaisi velvoittaa Suomen tehostamaan asevarustelujaan, niin

²⁾ Fischer, 1955, s. 164

³⁾ HS 18.9.1955, Pk

⁴⁾ HS 20.9.1955, Pk

⁵⁾ Hbl 20.9.1955, Pk,

⁶⁾ VS 20.9.1955, Pk

⁷⁾ US 20.9.1955, Pk Moskovan tulos

edellä olevat lainaukset (neuvostolehtien, kirjoittajan huomautus) osoittavat, että kokoomuslehti on langennut luvattoman kömpelöön tempuilleen.”⁹⁾ Työkansan Sanomat oli kahta vuotta aikaisemmin pitänyt sopimuksen sotilaallista osaa ”ystävyyssopimuksen keskeisenä kohtana”, mutta asettui nyt vastustamaan Suomen puolustusvoimien saattamista edes auttavaan toimintakuntoon. Lehti ilmeisesti katsoi, että Suomen oli turvauduttava Neuvostoliiton apuun heti tilanteen kiristyessä Skandinaviassa tai Itämeren alueella.

Asian ajankohtaisuudesta huolimatta ei lehdistössä syntynyt laajempaa keskustelua sopimuksen ”avunanto”-osasta. Kansainvälisen jännityksen edelleen lieventymiseen luottaen uskottiin, ettei sopimuksen soveltaminen tulisi ajankohtaiseksi. Näin katsottiin tarpeettomaksi lähemmin pohtia mahdollisen avunannon aikana ja avunannon aiheuttaneen kriisin jälkeen Suomessa syntyvää poliittista tilannetta. Kokonaisuutena ottaen saivat sopimuksen ”ystävyyss”-, ”yhteistoiminta”- ja ”avunanto”-sektorit jokseenkin tasapuolisesti huomiota lehdistössä.

Presidentti Paasikivi piti 22. 9. 1955 radiopuheen, jossa selvitteli Porkkalan palauttamista ja YYA-sopimuksen jatkamista.⁹⁾ Puhuja käytti sopimuksesta johdonmukaisesti ja yksinomaan ”ystävyyssopimus”-nimitystä, jota luonnehdintaa hän ei vuonna 1948 ollut lainkaan käyttänyt. Samalla puhuja ilmeisesti pyrki keventämään sotilaallisten artiklojen suhteellista painoa toteamalla, että ”itse asiassa ystävyyssopimuksen 1. ja 2. artiklan sisältö on kaikkiin rauhansopimuksimme sisältyvän periaatteen toteuttamista”.

Yksityiskohdista Paasikivi palasi 2.artiklan määrittämään neuvotteluvollisuuteen antaen siitä saman tulkinnan kuin vuonna 1948: Konsultaatioiden edellytykset ovat olemassa, ”kun Suomen alueeseen kohdistuvan sotilaallisen hyökkäyksen uhka on molemmin puolin todettu”. Paasikivi katsoi, ettei kyseinen neuvotteluvollisuus vaaranna Suomen asemaa. Sopimuksen vaikutuksesta maamme puolueettomuusasemaan ei puheessa mainittu mitään.

Virallisen tulkinnan mukaan sopimuksen painopiste oli vuodesta

⁹⁾ TkS 22. 9. 1955, Pk

⁹⁾ Mm. SS 23. 9. 1955, Paasikiven puhe

1948 siirtynyt "yhteistoiminnan" kautta "ystävyyden" suuntaan. Kansainvälisen jännityksen laukeaminen taas oli ehkä vähentänyt avunantoa tarkoittavien artiklojen merkitystä.

V Y Y A - S O P I M U S 1 0 V U O T T A V O I M A S S A 1 9 5 8

Sanomalehdet omistivat kymmenen vuotta täyttävälle sopimukselle runsaasti huomiota. Kansan Uutiset, kuten sen edeltäjät Työkansan Sanomat ja Vapaa Sana, alleviivasi muita lehtiä voimakkaammin sopimuksen "ystävyyteen" tähtäävää luonnetta ja merkitystä rauhan ylläpitäjänä.¹⁾ Muissa lehdissä ei tämä aspekti ollut juuri lainkaan esillä. Katsottiin, että "ystävyyys" ilman muuta sisältyi maiden välisten suhteiden suotuisaan kehitykseen.

Maakansa, Hufvudstadsbladet, Päivän Sanomat ja Kansan Uutiset kiinnittivät päähuomion yhteistoimintasektorilla, kaupan ja kulttuurin alalla saavutettuihin tuloksiin.²⁾ Myös Uusi Suomi katsoi, että "tärkeimpänä tuloksena sopimuksesta on ollut sen edellyttämä taloudellisten ja sivistyksellisten suhteiden edistäminen".³⁾ Suomen Sosialidemokraatti katsoi sopimuksen painopisteen siirtyneen pois sotilaalliselta puolelta: "Ystävyys- ja avunantosopimuksessa tahdotaan usein nähdä vain sen sotilaalliset klausuulit ja niiden asettamat velvoitteet ... tämä osa sopimuksista on näinä vuosina ollut kokonaan taka-alalla."⁴⁾ Lehdistön tulkinnoissa sopimuksen painopiste asetettiin siis selvästi "yhteistoiminnan" kohdalle, tapahtuneen kehityksen valossa täysin oikeutusti.

Sopimuksen "avunanto"-sektori sai verraten vähän huomiota osakseen. Asiasta kirjoittivat vain Uusi Suomi, Kansan Uutiset ja Helsingin Sanomat. Viimemainittu näki sopimuksen edelleen yksinomaan tai pääasiassa sotilaallisena avunantosopimuksena: "Tällä sopimuksella Neuvostoliitto on saanut meidän ilmansuunnallamme sen sotilaallisen var-

¹⁾ KU 6. 4. 1958, Pk

²⁾ Hbl 6. 4. 1958, Pk; KU 6. 4. 1958, Pk; PS 8. 4. 1958, Pk; Mks 6. 4. 1958, Pk

³⁾ US 6. 4. 1958, Pk

⁴⁾ SS 6. 4. 1958, Pk

mistuksen, jota se käsityksensä mukaan tarvitsee ... sopimusta voidaan pitää osoituksena Neuvostoliiton epäluottamuksesta Suomen kykyyn yksin torjua sen alueen kautta Neuvostoliittoon mahdollisesti kohdistettavat hyökäykset".⁵⁾ Lehden kanta oli säilynyt muuttumattomana vuodesta 1948. Uusi Suomi tulkitse sopimusta laveammin: "Ystävyys- ja avunantosopimus ei ole kuitenkaan luonteeltaan vain sotilaallinen ..."⁶⁾ Kansan Uutiset katsoi, että "sopimus on vapauttanut maamme kilpavarustelun noidankehästä ..."⁷⁾ pitäen Suomen nojautumista suu-remman sopimuspuolen sotilaalliseen apuun kriisitilanteessa ilman muuta selvänä.

Lehdistön kommentit avunannosta eivät sisältäneet mitään varsinaisesti uutta ja niukkuudessaan osoittivat, että koko "avunanto"-kohta oli jäämässä taka-alalle suomalaisissa tulkinnoissa.

Vuosien 1958—60 vaiheilla tarkasteltiin YYA-sopimusta myös parissa mielipidekirjassa. Maalaisliittolainen poliitikko Kalervo Siikala toteaa teoksessaan Kansallinen realismi: "Suomen puolustuskysymyksen periaatteellinen ongelma liittyy epäsuhtaan kahden solmimamme sopimuksen välillä. Ystävyys- ja avunantosopimus asettaa Suomelle tietyn sotilaallisen velvoituksen, mutta Pariisin rauhansopimus määrää sotavoimien rajat niin ahtaaksi, että tiukan paikan tullen näiden velvoitteiden täyttäminen voi muodostua hyvin vaikeaksi."⁸⁾ Kirjoittaja ei kuitenkaan esitä mitään ratkaisuehdotusta ongelmaan. Pentti Linkolan pamfletissa Isänmaan ja ihmisten puolesta tarkastellaan YYA-sopimusta rauhanaatteen näkökulmasta: "...sopimuksemme Neuvostoliiton kanssa ... velvoittavat meitä pitämään tietynsuuruista armeijaa... Onko todennäköistä, että Neuvostoliitto, joka hiljattain on lähettänyt Suomen hallitukselle yleismaailmallisen aseistariisunnan tukemiseen kehottavan nootin, asettuisi poikkiteloin hahmoteltujen (Suomen yksipuolista aseriisuntaa tarkoittavia, kirjoittajan huomautus) suunnitelmia vastaan?"⁹⁾ Molemmista otteista käy ilmi, että sopimuksessa määritettyä Neuvostoliiton turvallisuusintressin huomioon ottamista Suomen suun-

⁵⁾ HS 6. 4. 1958, Pk

⁶⁾ US 6. 4. 1958, Pk

⁷⁾ KU 6. 4. 1958, Pk

⁸⁾ Siikala, 1960, s. 119

⁹⁾ Linkola, 1960, s. 34

nalla ei ennen noottikriisiä 1961 ymmärretty kovinkaan käytännölliseltä kannalta. Neuvostoliiton taholta sensijaan oli melko selvästi annettu ymmärtää, mitä sen mukaan sopimuksen maininnalla puolustuksesta ”kaikin käytettävissä olevin voimin” tarkoitettiin. Suomessa sodan jäljiltä olevan ”ylimääräisen” aseistuksen ja varustuksen luovuttamista koskevia rauhansopimuksen määräyksiä ei pantu täytäntöön,¹⁰⁾ päinvastoin, Neuvostoliitto möi Suomelle vuodesta 1955 alkaen sellaisia aseita ja tarvikkeita, joiden avulla puolustuslaitoksen pahoin heikentynyttä materiaalitilannetta voitiin jossakin määrin kohentaa. Nämä toimenpiteet on tulkittava siten, että Suomen on tarvittaessa puolestauduttava mm. koko asekuntoista reserviään käyttäen.

YYA-sopimuksen sotilaallisten artiklojen käytännöllistä merkitystä on vuoden 1948 jälkeen kosketeltu julkisessa keskustelussa vain muutamia kertoja. Kiintoisan lisän tässä mielessä toivat aikakauslehti *Nya Arguksessa* 1958 käytetyt puheenvuorot. Jan-Magnus Jansson tarkasteli Suomen puolustusvoimien tehtäviä ja totesi: ”...Försvarets praktiska huvuduppgift ligger numera... i dess förmåga att förverkliga vänskaps- och biståndspaktens stipulationer. Det betyder, att den primära försvarsfronten vänds västerut”. Edelleen hän katsoi, että Neuvostoliiton asenne Suomen puolustusvoimiin oli ollut ”rätt reserverad... Misstänksamhet mot Finlands lojalitet i en kritisk situation var redan under slutet av tsartiden ett dominerande drag i politiken mot oss”.¹¹⁾ Kirjoittajan mainitsemaa epäilevää suhtautumista Suomen puolustusvoimia kohtaan saattoi suuremman sopimuskumppanin puolella todella tässä vaiheessa olla olemassa huolimatta mm. materiaalihankintojen alalla alkuun päässestä yhteistoiminnasta.

Sotilashenkilöistä kenraaliluutnantti Harald Öhquist ja everstiluutnantti Wolf H. Halsti arvioivat sopimuksen avunantomekanismin toimintaa konkreettisessa tilanteessa. Edellinen kirjoittaja viittasi mahdollisuuteen, että Suomen lentokenttiä todennäköisesti jouduttaisiin pian Pohjois-Eurooppaa koskevan vakavamman kriisin puhjettua asettamaan suuremman sopimuspuolen käyttöön.¹²⁾ Jälkimmäinen taas ar-

¹⁰⁾ Halsti, 1969, s. 50

¹¹⁾ Jansson, 1958, s. 224—225

¹²⁾ Öhquist, 1958, s. 106

vioi Neuvostoliiton avunannon, sitten kun siitä olisi sovittu, alkavan materiaalitoimituksina ja ilmapuolustukseen liittyvinä erikoisjoukkoina.¹³⁾ Kommentit osoittavat, että Suomessa oltiin syventymässä uuden sotilaspoliittisen tilanteen problematiikkaan myös käytännön tasolla. Pohdiskelut ulotettiin kuitenkin vain sotilaallisen avunannon mahdolliseen aloittamiseen saakka. Sen sijaan ei nytkään pyritty hahmottelemaan avunannon seurauksena syntyvän poliittisen tilanteen ääriviivoja.

Sopimuksen 10-vuotisjuhlassa Helsingissä pitämässään puheessa pääministeri Rainer v. Fieandt käsitteli pääasiassa sopimuksen puitteissa kehittynyttä taloudellista yhteistoimintaa sekä kulttuurisuhteita. "Hyvät naapuruussuhteet" ja "ystävyyssopimus" kuuluivat myös puheen sanastoon, kun sen sijaan avunannosta ja siihen liittyvistä seikoista ei mainittu mitään. Virallisellakin taholla, kuten lehdistönkin tulkinnoissa vuoden 1948 "avunantosopimus" oli saanut "ystävyyssopimuksen" leiman.¹⁴⁾

Vajaata vuotta aikaisemmin oli tasavallan presidentti sanonut puheessaan: "Milloin Suomen ja Neuvostoliiton keskinäisten suhteiden suotuisasta kehityksestä puhutaan, ei voida olla viittaamatta näiden suhteiden peruskirjaan, vuoden 1948 ystävyyssopimukseen. Tämä sopimus on ensimmäinen kansainvälisoikeudellinen asiakirja, jossa esitetään Suomen puolueettomuus."¹⁵⁾ Virallisenkin tulkinnan mukaan sopimus oli tullut Suomen puolueettomuuspolitiikan takuukirjaksi. Tällainen tulkinta olikin ilmeisen välttämätön muutoutumassa olevan puolueettomuuspolitiikan kannalta.

Sopimuksen 10-vuotisjuhlaan liittyvissä virallisissa puheissa Suomessa ei siis kosketeltu avunantoon liittyviä seikkoja. Sen sijaan vajaata kahta kuukautta myöhemmin presidentti Kekkonen Neuvostoliittoon suuntautuneen virallisen vierailun yhteydessä annetussa julkilausmassa todettiin, että sopimus on "SNTL:n luoteisrajan koskemattomuuden turvaava tekijä".¹⁶⁾ Presidentin viralliseen seurueeseen mainitulla

¹³⁾ Halsti, 1958, s. 73

¹⁴⁾ Hbl 9. 4. 1958, (u)

¹⁵⁾ Kekkonen, 1967, b s. 38

¹⁶⁾ Ulkopoliittisia lausuntoja ja asiakirjoja 1956—58, 1959 s. 140—142

matkalla kuului lisäksi Suomen yleisesikunnan päällikkö. Neuvostotaholla sopimuksen sotilaallista puolta painotettiin todennäköisesti enemmän kuin Suomessa.

VI NOOTTIKRIISI

Vuoden 1961 kuluessa jännitys Euroopassa kiristyi uhkaavasti Berliinin tilanteen takia. Sekä idässä että lännessä ryhdyttiin näkyviin sotilaallisen valmiuden tehostamistoimiin sellaisessa laajuudessa, että sodankaan mahdollisuutta ei voitu jättää huomiotta.¹⁾ Tässä tilanteessa alettiin Suomessa aavistella, että Neuvostoliitto saattaisi ehdottaa YYA-sopimuksen mukaisia konsultaatioita, varsinkin kun maamme puolustusvalmisteluja oli laiminlyöty.²⁾

Lokakuun 30. päivänä, presidentti Kekkonen ollessa parhaillaan Yhdysvalloissa valtiovierailulla, jätti Neuvostoliiton hallitus tunnetun noottinsa, jossa se viittasi Länsi-Saksan kasvavaan voimaan ja tästä aiheutuvaan sodan vaaraan Euroopassa, myös sen pohjoisosassa. Nootti päättyi ponteen, jossa ehdotettiin ”konsultaatioita toimenpiteistä molempien maiden rajojen puolustuksen turvaamiseksi Länsi-Saksan ja sen kanssa liitossa olevien valtioiden taholta ilmenevän sotilaallisen hyökkäyksen uhkan johdosta, siten kuin tätä on edellytetty Neuvostoliiton ja Suomen kesken solmitussa sopimuksessa ystävydestä, yhteistoiminnasta ja keskinäisestä avunannosta”.³⁾

Nootti herätti paitsi kotimaassa myös ulkomailta runsaasti huomiota ja useita erilaisia tulkintoja esitettiin sen todellisesta tarkoituksesta ja merkityksestä.⁴⁾ Pitkähkön, eritasoisia kosketuksia sisältäneen neuvotteluvaiheen jälkeen Neuvostoliitto suostui kuitenkin 24. marraskuuta siirtämään sotilaalliset konsultaatiot tuonnemmaksi. Tähän ratkaisuun päästiin presidentti Kekkonen ja pääministeri Hruštševin Novosibirskissä käymissä keskusteluissa.

¹⁾ Jakobson, 1968, s. 133—135

²⁾ Jakobson, 1968, s. 135

³⁾ Nootin sanamuoto mm. Junnila, 1962, s. 143—150

⁴⁾ Pakarinen, 1965, s. 35—43

Noottikriisi valotti perinpohjaisesti ja usealta eri kannalta YYA-sopimuksen luonnetta. Seuraavassa tarkastellaan asiaa esitettyjen kommenttien ja tulkintojen valossa pyrkimättä lähemmin selvittämään nootin perimmäisiä syitä. Lähtökohdaksi otetaan, että Neuvostoliitto todella piti silloisessa tilanteessa tarpeellisenä sotilaallisten konsultaatioiden aloittamista. Vaikka toisenlaisiakin käsityksiä kriisin syistä on esitetty⁵⁾, olivat sotilaalliset tekijät ilmeisesti ratkaisevina nootin synnyssä, olihan konsultaatiotarjouksen tuloa uumoiltu jo vuoden 1959 tammikuusta alkaen.⁶⁾

Noottikriisiin liittyvässä lehtien kirjoittelussa kosketeltiin YYA-sopimusta, erityisesti sen sotilaallisia artikloja melko laajasti. Puolueiden päälehdet (paitsi pientalonpoikien Suomen Uutiset) julkaisivat kukin 10—20 pääkirjoitusta Noottikriisistä. Selvimmin ja tuoreimpina lehtien kannanottojen erot näkyvät suhtautumisessa konsultaatioiden⁷⁾ mahdolliseen aloittamiseen heti nootin julkistamisen jälkeen. Kansan Uutiset, Päivän Sanomat ja Maakansa olivat aluksi varauksetta neuvottelujen pikaisen aloittamisen kannalla, muut lehdet esittivät varauksia tässä kysymyksessä tai pitivät toivottavana, etteivät sotilaalliset konsultaatiot lainkaan käynnistyisi.

Kansan Uutiset kirjoitti: "...nootti osoittaa erittäin pätevin perustein, että Länsi-Saksan kostohenkisten ainesten sotaiset aiheet ja niiden tunkeutuminen Pohjois-Eurooppaan merkitsevät uhkaa niin Neuvostoliitolle kuin Suomellekin... Suomen kansan etujen mukaista on, että näihin neuvotteluihin ryhdytään mitä pikimmin"⁸⁾ Pääkirjoituksessaan lehti moitti "oikeistoryhmittymää" haluttomuudesta neuvotteluihin ja piti kansan edun mukaisena, että "Suomen hallitus hyväksyy neuvottelukutsun viivyttämättä".⁹⁾ Kansan Uutiset oli kannanotossaan johdonmukainen. Lehti, kuten sen edeltäjätkin, oli jatkuvasti edustanut käsitystä, että Suomen ja Neuvostoliiton välinen läheinen sotilaallinen

⁵⁾ Palle, 1967, s. 128; Junnila, 1962, s. 66—72; vrt. myös Jakobson, 1968, s. 157.

⁶⁾ US 6. 4. 1968 T. V. Viljanen: Ystävyys-, yhteistyö- ja avunantosopimuksen sotilaalliset artikkelit

⁷⁾ Neuvostoliiton nootissa käytettiin sekä "konsultaatio"- että "neuvottelut"-ilmaisuja todennäköisesti samassa merkityksessä

⁸⁾ KU 1. 11. 1961 (u)

⁹⁾ KU 1. 11. 1961, Pk

yhteistoiminta oli toivottavaa. Päivän Sanomien kanta ei poikennut merkittävästi Kansan Uutisten vastaavasta: "Suomi on luonnollisesti valmis neuvottelemaan tilanteesta ja toimenpiteistä.." ¹⁰⁾ Kansan Uutisten tavoin lehti paheksui oikeiston ja keskustan lehtien käsityksiä, joiden mukaan neuvotteluihin ei ollut kiirettä. ¹¹⁾ Myös Maakansa piti neuvotteluihin ryhtymistä aluksi luonnollisena: "Tietenkin neuvotteluja on käytävä kun Neuvostoliitto niitä ehdottaa," ¹²⁾ mutta muutti myöhemmässä vaiheessa suhtautumistaan neuvotteluasiaan: "Puolueettomuusasemamme säilyttämiseksi on pyrittävä välttämään sotilaallisia neuvotteluja.. Voidaksemme jatkaa puolueettomuuspolitiikkaamme on meidän saatava Neuvostoliitto luopumaan tekemästään neuvotteluesityksestä". ¹³⁾ Viimemainittu toteamus oli sopusoinnussa Maakansan edustaman puolueettomuuspoliittisen linjan kanssa. Suomen Sosialidemokraatti ei pitänyt Länsi-Saksan ja sen liittolaisten hyökkäysuhkaa Suomesta katsoen vakavana. Näin ollen voitiin Suomessa odottaa tilanteen kehittymistä ja pyrkiä selvittämään, mitä Neuvostoliitto neuvottelutarjouksellaan pohjimmaltaan tarkoitti. ¹⁴⁾

Hufvudstadsbladet oli käsityksissään lähellä Suomen Sosialidemokraattia, ei pitänyt sodan uhkaa Suomen suunnalla hälyttävänä ja muistutti, että uhkan molemminpuolinen toteaminen on konsultaatioiden edellytyksenä. ¹⁵⁾ Lehti katsoi kuitenkin, että neuvottelukutsua oli noudatettava. ¹⁶⁾ Helsingin Sanomat varoitti hallitusta hätiköinnistä nootiasiasa muistuttaen, että Suomella oli harkintavalta, milloin neuvotteluihin oli ryhdyttävä. ¹⁷⁾ Myös Uusi Suomi suhtautui varauksin neuvotteluihin ryhtymiseen. Lehti piti vaikeana uskoa, että "Länsi-Saksa, jolla ei ole ydinaseita, vakavissaan edes voisi ajatella hyökkäystä Neuvostoliittoon". ¹⁸⁾ Myöhemminkin, ulkoministeri Karjalaisen käytyä Moskovassa tutkimassa tilannetta, piti lehti neuvottelujen käymistä tarpeet-

¹⁰⁾ PS 1. 11. 1961, Pk

¹¹⁾ PS 3. 11. 1961, Pk

¹²⁾ Mks 1. 11. 1961, Pk

¹³⁾ Mks 15. 11. 1961, Pk

¹⁴⁾ SS 1. 11. 1961, Pk

¹⁵⁾ Hbl 31. 10. 1961, Pk

¹⁶⁾ Hbl 1. 11. 1961, Pk

¹⁷⁾ HS 31. 1. 1961, Pk

¹⁸⁾ US 1. 11. 1961, Pk

tomana: "...meillä ei ole vielä tällä hetkelläkään näköpiirissä sellaisia seikkoja, jotka oikeuttaisivat sopimuksen sotilaallisen puolen esilleottoa".¹⁹⁾

Noottikriisin luonteesta johtui, että siihen liittyvä lehtien kirjoittelu kosketteli lähinnä vain YYA-sopimuksen sotilaallista puolta, "avunanto"-sektoria. Mikään lehti ei ottanut kantaa itse avunantoon tai muihin toimenpiteisiin, jotka saattoivat seurata konsultaatiota.

Suomessa kirjallisuudessa julkaistuissa kommentteissa ei ole esitetty YYA-sopimuksesta oleellisia uusia tulkintoja Noottikriisin johdosta, vaan on katsottu, että vuoden 1961 tapauksessa sopimusta sovellettiin odotetulla tavalla. Sen sijaan itse nootin syistä on esitetty erilaisia arvioita²⁰⁾, jotka eivät nyt esillä olevan aiheen kannalta ole kuitenkaan ensisijaisia.

Vuonna 1961 ilmestyneessä, mutta ennen Noottikriisiä kirjoitetussa teoksessaan Hyvästi kansallisromantiikka tarkastelee O. Tuominen Suomen puolustuskysymystä YYA-sopimuksen taustaa vasten. Hän katsoo, että Suomen kannalta olisi edullista, jos puolustusvoimamme pystyisivät yksin torjumaan jokaisen hyökkäyksen. Konsultaatiovelvollisuudesta Tuominen esittää käsityksensä, että neuvotteluihin ryhtymisestä tuskin kumpikaan osapuoli voi kieltäytyä toisen tehtyä aloitteen.²¹⁾

W. Höpker, Itämeren alueen sotilaspoliittisiin ongelmiin perehtynyt länsisaksalainen tarkkailija tulkitsi noottikriisin niin, että Neuvostoliiton sotilastaho halusi saada Suomen lisäämään puolustuspotentiaaliaan, joka vuoden 1948 sopimuksen nojalla oli määrätapauksessa liitettävissä Neuvostoliiton vastaavaan.²²⁾

Kiintoisana voidaan pitää sitä ulkoministeri Gromykon lausumaa keskusteluissaan ulkoministeri Karjalaisen kanssa, että Neuvostoliiton sotilaspiirit olivat jo pitemmän aikaa vaatineet konsultaatioita Suomen kanssa.²³⁾ Tämän mukaisesti Neuvostoliitossakin saattaa ilmetä erilaisia käsityksiä tai ainakin mielipiteiden vivahde-eroja siitä, miten turval-

¹⁹⁾ US 14. 11. 1961, Pk

²⁰⁾ Junnila, 1961, s. 66—72

²¹⁾ Tuominen, 1961, s. 123

²²⁾ Höpker, 1962, s. 99—105

²³⁾ Junnila, 1962, s. 74

lisuusvaatimukset olisi ulkopoliitikassa otettava huomioon. Kun lisäksi tunnetaan sotilasjohdon verraten painokas osuus Neuvostoliiton valtiojohdossa, näyttää siltä, että YYA-sopimuksen kohdalla on sen toimeenpanon todennäköisyyttä ("avunannon" osalta) arvioitava yhtä paljon sotilaallisten tosiasioiden kuin puhtaasti poliittistenkin pohjalta. Näin ollen saattaa ainakin teoreettisesti syntyä tilanne, jossa Suomen ja Neuvostoliiton luottamukselliset suhteet näyttävät Neuvostoliiton kannalta poliittisesti takaavan sen turvallisuusintressit Suomen suunnalla, mutta sikäläisen sotilastahon ammatillisen käsityksen mukaan voidaan vaatia läheisempää yhteistoimintaa esimerkiksi Suomen riittämättömältä näyttävän puolustuskyvyn vuoksi. Tässä yhteydessä on muistettava Stalinin sanat syksyn 1939 neuvotteluissa, että Neuvostoliitto kylläkin luottaa Suomen haluun, mutta ei kykyyn pysyttäytyä Itämeren piirissä puhkeavan sodan ulkopuolella.

Selostaessaan Noottikriisiä 26.11.1961 radiopuheessaan presidentti Kekkonen lausui: "Jos Neuvostoliitolla ei ole epäilyksiä Suomen ulkopoliittisen aseman suhteen, sen ei tarvitse hankkia Suomen suunnalla sotilaallista varmuutta. Toisin sanoen, jos Neuvostoliitto luottaa Suomen poliittiseen johtoon, sen ei tarvitse rauhan aikana turvautua siihen sopimusmekanismiin, joka alkaa ystävyys-, yhteistoiminta- ja avunantosopimuksen 2. artiklan mukaisilla sotilasneuvotteluilla." ²⁴⁾ Näin on tilanne rauhan aikana, mutta sanonta antaa epäsuorasti ymmärtää, että sodan aikana puheenaolevat neuvottelut todennäköisesti heti käynnistään. Tällainen Kekkonen lausuman tulkinta on mahdollinen, koska siinä ei nimenomaisesti viitata YYA-sopimuksen 1. ja 2. artikloihin, joiden mukaan Neuvostoliiton avunanto tulee kyseeseen vasta hyökkäyksen jo tapahduttua ja konsultaatiot vasta kun hyökkäyksen uhka on todettu.

Konsultaatioiden aloittamisen katsoi Kekkonen tästä lähin ensi sijassa Suomen velvollisuudeksi, "meidän on valvottava tilanteen kehitystä Pohjois-Euroopassa ja Itämeren alueella ja mikäli osoittautuu välttämättömäksi, esitettävä Neuvostoliitolle käsityksemme tarpeellisista toimenpiteistä". ²⁵⁾

Vain kuukautta Novosibirskin keskustelujen jälkeen presidentti

²⁴⁾ Kekkonen, 1967 b s. 177—178

²⁵⁾ Kekkonen, 1967 b s. 180

Kekkonen käsitteli puheessaan puolustuslaitosta: "Puolustusvoimiemme päätehtävänä on valmistautua valtakunnan puolustamiseen ja sen puolueettomuuden suojaamiseen valtiosopimuksemme hengen ja kirjaimen mukaisesti. Puolustusvoimat ovat näin ollen valtiiovallan väline rauhan- tahtoisen puolueettomuuspolitiikkamme tukemisessa. Puolustusvoimat tukevat tätä politiikkaa jo pelkällä olemassaolollaan, tietenkin sitä paremmin, mitä tehokkaammat ne ovat." ²⁶⁾ Puolustusvoimien merkitystä korostava puhe näinkin pian Noottikriisin jälkeen saattaa merkitä, että Suomen todelliset puolustusmahdollisuudet olivat olleet keskustelujen yhtenä aiheena. Samaan suuntaan viittaa myös se, että vuosina 1960—62 käytettiin yhteensä 200 miljoonaa nykymarkkaa Neuvostoliiton tavara- luotosta Suomen puolustusvalmiuden kohottamiseen.

Kokonaisuutena Noottikriisi painotti voimakkaasti YYA-sopimuksen sotilaallista osaa ja antoi havainnollisen kuvan siitä, miten sopimuksen avunantomekanismi saattaa käynnistyä jännityksen lisääntyessä Pohjois-Euroopassa. Merkittävää on todeta, että Noottikriisi ei tuonut lopullista vastausta paljon pohdittuun kysymykseen 2. artiklan neuvotteluvollisuuden kriittisyydestä. Paasikivi totesi, että "neuvotteluvollisuus on rajattu niin ahtaaksi kuin mahdollista on ollut" ja katsoi, että sotilaallisten konsultaatioiden aloittamisen ehtona oli molemminpuolisesti todettu hyökkäyksen uhka. Tämä Paasikiven tulkinta sai käytännöllistä vahvistusta, sillä "toisen sopimuspuolen tahdonilmaisu ei automaattisesti käynnistänyt sotilaallisia neuvotteluja". ²⁷⁾

VII YYA-SOPIMUS 15 VUOTTA VOIMASSA 1963

Vuonna 1963 maailmanpoliittinen tilanne oli yhä jännittynyt. Edellisenä vuonna sattunut Kuuban ohjuskriisi ei kuitenkaan heijastunut Suomeen Berliinin kriisin tavoin. Vuoden 1961 nootti painui julkisessa keskustelussa nopeasti taka-alalle.

Sopimuksen merkkipäivän viettoon liittyi Neuvostoliiton ulkomaan-

²⁶⁾ Kekkonen, 1967 b s. 190

²⁷⁾ Ulkoasiainministeriö, 1963, s. 15 (ULA)

kauppahallinnon korkean tason valtuuskunnan saapuminen maahamme. Näin suurempi sopimuspuoli antoi vuosipäivälle yhteistoimintaa korostavan sävytyksen. Myös Suomen puolueiden päälehdistö antoi paktin "yhteistoimintasektorille", erityisesti taloudellisille suhteille, eniten painoa.¹⁾

Ystävyyydestä puhuminen ikään kuin sopimuksen erillisenä lohkona oli nyt jäänyt lehtien pääkirjoituksissa sivuun. Kansan Uutiset, joka tähän asti oli puhunut yleensä vain "ystävyyssopimuksesta", käytti nyt nimitystä "ystävyy- ja avunantosopimus". Suomen Sosialidemokraatti käytti aikaisemmasta poiketen toistuvasti "ystävyy"-nimitystä selvästi alleviivaten muuttunutta asennettaan itse sopimukseen ja sen tulokintaan.²⁾

Sopimuksen sotilaallista puolta käsitteli laajimmin Maakansa, joka kertasi Noottikriisin tapahtumat ja totesi, että "Suomen puolueettomuuspolitiikasta on tullut osa Neuvostoliiton turvallisuusjärjestelmää Pohjois-Euroopassa".³⁾ Ottaen huomioon Maakansan läheiset suhteet valtakunnan ulkopoliittikan johtoon voidaan olettaa, että lehdessä sopimuksen avunanto-osalle annettu melko laaja huomio kuvasteli samalla virallisen tahon käsityksiä tämän sopimuksen sektorin tärkeydestä. Maakansa mainitsi myös, että Suomen ja Neuvostoliiton raja oli muodostunut "rauhan rajaksi". Paitsi symbolista tällä huomautuksella oli myös käytännöllistä taustaa, sillä juuri kuluneella viisivuotiskaudella ei Itä-Suomen hovi oikeuspiirin alueella ollut tullut viranomaisten tietoon ainoatakaan maanpetosjuttua, kun edellisellä viisivuotiskaudella 1953—58 niitä oli ollut 20, joissa oli asetettu syytteeseen yhteensä 31 henkilöä.⁴⁾ Muutos oli siis erittäin näkyvä.

Uusi Suomi oli toinen sopimuksen sotilaallista osaa tulkinnut lehti: "Avunannon mahdollisuus, joka puolueettomuutemme kannalta on arka kohta sopimuksessa, tulee kysymykseen vasta siinä tapauksessa, että aseellinen hyökkäys Suomen aluetta vastaan on jo tapahtunut — siis vasta sitten, kun puolueettomuuspyrkimyksemme on jo epäonnistunut

¹⁾ US 4. 4. 1963, Pk; Hbl 6. 4. 1963, Pk; Mks 7. 4. 1963, Pk; KU 6. 4. 1963, Pk; SS 6. 4. 1963, Pk; PS 5. 4. 1963, Pk

²⁾ SS 6. 4. 1963, Pk, SS 5. 4. 1963

³⁾ Mks 6. 4. 1963, Pk

⁴⁾ Suojelupoliisin antama tieto

ja maamme joutunut vedetyksi sodan piiriin.⁵⁾ Tämäkään kommentti ei tuonut mitään varsinaisesti uutta.

Oudoksuttavaa on, että lehdet eivät käsitelleet sopimukseen liittyvää neuvotteluvellisuutta, Noottikriisin keskeistä kohtaa. Muutoinkin sopimuksen sotilaallinen merkitys, suomalaisessakin tietoisuudessa 1961 hetkeksi esiin noussut, pyrittiin jälleen painamaan taka-alalle.

Kun lehdistön tulkintoja verrataan vuoteen 1958, havaitaan, että sopimuksen painopiste asetettiin edelleen "yhteistoiminnan" kohdalle. Sotilaallisten artiklojen merkitys jäi lehdistössä yllättävän vähälle huomiolle, vaikka Noottikriisistä oli kulunut vain puolitoista vuotta.

1960-luvulla on YYA-sopimusta tarkasteltu lukuisissa teoksissa. Vuonna 1964 ilmestyneessä kirjassaan Puolueettomuuden miekka tohtori K. Killinen tarkastelee YYA-sopimusta Noottikriisin yhteydessä saadun kokemuksen pohjalta. Hän katsoo, että Kekkonen ja Hruštševin keskusteluissa Novosibirskissä "todettiin uudelleen, että sotilaallisten neuvottelujen edellytyksenä on se, että Suomi on itse todennut sotilaallisen hyökkäyksen uhkan".⁷⁾ Itse Noottikriisin tapahtumista tätä on pidettävä melko vapaana tulkintana. Suomen hallitushan ei virallisesti todennut, oliko YYA-sopimuksen tarkoittama hyökkäyksen uhka sen näkemyksen mukaan olemassa vai ei. Presidentti Kekkonen tosin eräässä puheessaan yhtyi Neuvostoliiton näkemykseen hyökkäysuhkasta: "... Neuvostoliitossa vallitsee suuri huolestuneisuus Länsi-Saksan nopean aseistautumisen johdosta... henkilökohtaisesti tunnen Suomen kannalta huolestuneisuutta saman asian vuoksi".⁸⁾

Vuonna 1964 kiinnitti kenraaliluutnantti P. Ilmola huomiota puolustusvoimien tehtäviin puolueettomuuspolitiikan tukena: "Puolueettomuuden suojaaminen edellyttää toiminnan monitahoisuuden takia kalista teknillistä kalustoa ja sen käyttöön tarvittavaa koulutettua ja vaikeasti saatavaa henkilöstöä. Sodanaikainen tehtävä voitaisiin ehkä täyttää alkeellisten kansojen tapaan sissisodankäynnillä, mutta tämä on vastoin ulkopoliittisia päämääriämme ja tuottaisi kansalle suuria kärsi-

⁵⁾ US 6. 4. 1963, Pk

⁶⁾ Hbl 6. 4. 1963, Pk; Mks 6. 4. 1963, Pk; US 6. 4. 1963, Pk,

⁷⁾ Killinen, 1964, s. 41

⁸⁾ Kekkonen, 1957 b s. 167

myksiä.”⁹⁾ Lausunto lienee ensimmäinen laatuaan, jossa katsotaan, että YYA-sopimus asettaa tiettyjä vaatimuksia maanpuolustuksemme perusratkaisuille ja puolustusvoimien rakenteelle. Noottikriisin jälkeenkään ei keskustelu sopimuksen ja Suomen maanpuolustuksen välisestä suhteesta ole vilkastunut sanottavasti.

Virallisetkin kannanotot osoittavat, ettei vuoden 1961 tapahtumien katsottu tuoneen Suomen kannalta olennaisesti uusia piirteitä tai sisältöä sopimukseen.¹¹⁾

VIII YYA-SOPIMUS 20 VUOTTA VOIMASSA 1968

Lehdistön tulkinnat 20-vuotiaasta sopimuksesta olivat kokonaisuutena yhdenmukaisemmat kuin milloinkaan aikaisemmin. ”Yhteistoiminta” oli kaikkien lehtien palstoilla näkyvästi esillä eri muodoissaan. Toisaalta asiaa pidettiin niin itsestään selvänä, ettei sen käsittelyyn käytetty yhtä runsaasti tilaa kuin aiemmin. Sopimuksen ”avunanto”-sektori taas oli näkyvimmin esillä toisaalta Kansan Uutisten ja Päivän Sanomien, toisaalta Helsingin Sanomien kirjoittelussa. Sotilaspoliittisten artiklojen vaikutuksesta Suomen puolueettomuusasemaan kriisitilanteessa sekä puolustusvoimilta vaadittavaan suorituskykyyn Kansan Uutisilla ja Helsingin Sanomilla oli kuitenkin toisistaan poikkeavat käsitykset. Edellisen mukaan ”ystävyyss-, yhteistyö- ja avunantosopimus sisältää tärkeitä sotilaallisia velvoitteita maallemme... näiden pykälien olemassaolo on erittäin tärkeätä ja kaikkien tulee olla perillä niistä. Tässä mielessä sopimuksella on tänäänkin välitön reaalipoliittinen merkitys”.¹⁾ Edelleen saman lehden mukaan ”ystävyyss- ja avunantosopimuksen puolustuspoliittiset pykälät eivät suinkaan vaaranna kriittisen tilanteen sattuessa maamme puolueettomuutta, vaan päinvastoin antavat ennalta ehkäisevää suojaa maallemme. Vaikka pienen maan puolustus-

⁹⁾ Kuusi päivää kansalaisajattelua, 1964, s. 179

¹⁰⁾ HS 6. 4. 1963, puheen selostus

¹¹⁾ Ulkoasiainministeriö, 1963, s. 15 (ULA)

¹⁾ KU 6. 4. 1968, Ville Pessi: Ystävyyssopimuksen vuosipäivä

kyky hyvinkin hoidettuna on rajoitettu, tietää hyökkääjä, että Suomen oman puolustusvoiman rinnalle on hätätilanteessa saatavissa suurvallan iskuvoima".²⁾ Näin Neuvostoliiton sotilaallisen avunannon mahdollisuus oli lehden mukaan Suomen puolueettomuusaseman kannalta myönteinen tekijä. Helsingin Sanomat taas katsoi, että "puolueettomuutemme säilyttämiseksi meidän on niissä olosuhteissa (YYA-sopimuksen mukaisen hyökkäysuhan ilmetessä, kirjoittajan lisäys) todella kyettävä yksin torjumaan aluettamme tai sen kautta Neuvostoliittoa vastaan kohdistuvat hyökkäykset".³⁾ Tässä näkyvät selvinä ne kaksi erilaista käsitystä, jotka lehdistössä ovat esiintyneet YYA-sopimuksen avunantokohdasta. Ääri-vasemmiston lehti näkee Neuvostoliiton avunannon mahdollisuuden maahamme kohdistuvaa hyökkäysuhkaa vähentävänä ja puolustusmenoja säästävänä, kun taas Helsingin Sanomat samoin kuin useat muutkin keskustan ja oikeiston lehdet, osittain myös Suomen Sosialidemokraatti, katsovat, että sopimuksen mukainen Neuvostoliiton avunantovelvollisuus tekee Suomelle välttämättömäksi tai ainakin puolueettomuusaseman säilyttämisen kannalta edulliseksi huolehtia puolustuksesta yksin myös kriisitilanteissa.

Sopimuksen "avunanto"-sektori oli jälleen noussut huomattavalle sijalle eräiden lehtien tulkinnoissa oltuaan 1963 miltei unohtuissa. Puolustuslaitoksen tila ja näin ollen myös mahdollisuudet yksin vastata kaikissa oloissa maan puolustuksesta olivat ehkä jossakin määrin parantuneet. Tämä antoi ajankohtaisuutta keskustelulle avunannon tarpeesta tai tarpeettomuudesta kriisitilanteessa. Toisaalta maan puolueettomuusaseman vakiintuminen ja lisääntynyt kansainvälinen ymmärtämys sitä kohtaan antoivat aihetta pohtia puolueettomuuden säilyttämismahdollisuuksia myös kriisitilanteissa.

Kokonaisuutena lehdistön kirjoittelu osoitti, että sopimuksen painopiste nähtiin olevan sen siviiliartikloissa.

Kirjallisuudessa esitetyt tulkinnat yhtyvät lehtien kirjoittelun yleislinjaan. Suomi-Neuvostoliitto-Seuran johtoportaan toimintu maisteri Georg Paille toteaa kirjassaan Pelin säännöt, että "puhtaasti sotilaallisten tekijöiden osuus Suomen ja Neuvostoliiton suhteissa on supistunut

²⁾ KU 6. 4. 1968, Pk

³⁾ HS 5. 4. 1968, J. Järventausta: Yya-sopimus ja Suomen puolueettomuus

ja vastaavasti taloudellisten ja sivistyksellisten kasvanut".⁴⁾ Samoin arvioi asiaa tohtori Keijo Korhonen: "YYA-sopimuksen painopiste on kehittynyt yhä enemmän ystävyuden ja yhteistyön suuntaan ja sillä on tässä mielessä ollut hedelmällinen vaikutus sopimuspuolten suhteiden kehitykseen."⁵⁾

Professori Bengt Broms tarkasteli 1967 YYA-sopimusta kansainvälisen oikeuden kannalta. Hän kiinnitti huomiota eräisiin sopimuksen sotilaalliseen osaan liittyviin Suomen kannalta tärkeisiin seikkoihin: "Mikään ei tietenkään estä sopimuspuolia sopimasta siitä, että Neuvostoliiton sotavoimat vastaavat alueeltaan määritellyn Suomen osan puolustamisesta. Ilman tällaista sopimusta maamme tehtäviin kuuluu koko alueemme puolustaminen. On myös selvää, että elleivät sopimuspuolet toisin sovi, niin Suomella on täysi vapaus järjestää ... puolustus ... haluamallaan tavalla senkin jälkeen, kun Neuvostoliitto on suostunut avustamaan Suomen sotavoimia." Edelleen kirjoittaja totesi, ettei sopimus edellytä osapuolten yhteistä puolustussuunnittelua, vaan Suomi voi vapaasti päättää alueensa puolustamisesta.⁶⁾ Kiintoisa on myös huomautus, että osapuolten keskeisellä "teknillisellä" sopimuksella olisi mahdollista määrätä Neuvostoliiton avunantovelvollisuus koskemaan vain tietyn tai tiettyjen Suomen valtakunnan osien puolustamista. Mikäli Suomi joutuisi YYA-sopimuksen tarkoittamassa sotatilanteessa turvautumaan Neuvostoliiton sotilaalliseen apuun, saattaisi edellä mainittu ennakkosopimus olla molempien sopimuspuolten kannalta hyödyllinen.

Yhdenmukaisesti lehdistön kannanottojen kanssa alleviivattiin 20-vuotispäivän johdosta pidetyissä virallisissa puheissa Suomen taholta sopimuksen "siviiliosan" ensisijaisuutta. Pääministeri Mauno Koivisto lausui puheessaan, että "sopimus on ennen kaikkea sopimus ystävydestä ja yhteistoiminnasta", mutta että se on suunniteltu myös rauhan takeeksi ja edistämään sopimuspuolten turvallisuutta. Kaksikymmentä vuotta sitten sopimus oli ollut "takuu akuuttia sodan vaaraa vastaan", mutta nyt olivat rauhanomaisen kehityksen näkymät tulleet tärkeim-

⁴⁾ Palle, 1967, s. 144

⁵⁾ Korhonen, 1969, s. 40

⁶⁾ Broms, 1967, s. 1

miksi.⁷⁾ Vastaavasti puhuessaan Moskovassa maatalousministeri M. Miettunen luonnehti sopimusta "ennenkaikkea kahden kansan väliseksi ystävyuden sopimukseksi".⁸⁾ Sen sijaan neuvostohallituksen edustaja, varapääministeri K. Mazurov piti sopimuksen strategista merkitystä tärkeänä: "Sopimukseen sisältyvät kohdat keskinäisestä avunannosta, jotka edellyttävät aggression torjumista yhteistoimin...⁹⁾ Esimerkeistä ilmenee, että sopimuspuolet painottivat hieman toisistaan poikkeavalla tavalla sopimuksen eri osia. Suomen tulkinta vastasi tapahtunutta kehitystä ja oli maan puolueettomuusaseman kannalta edullinen. Valtioiden välinen yhteistyö rauhan, ystävyuden ja keskinäisen puuttumattomuuden hengessä liittyy läheisesti YK:n ihanteisiin kansainvälisistä suhteista. Sen sijaan sotilaallisen yhteistoiminnan mahdollisuus saattaa vähentää puolueettomuusasemamme uskottavuutta. Toisaalta Neuvostoliitto ilmeisesti halusi Suomessa muistettavan, että YYA-sopimus on suuremman osapuolen kannalta nimenomaan sen luoteisrajaa turvaava puolustussopimus, vaikka tämän keskusaiheen ympärille nivoutuu muitakin, Neuvostoliiton kannalta vähemmän oleellisia näkökohtia.

IX SUURI KESKUSTELU YYA-SOPIMUKSESTA 1968—70

Vuoden 1968 lopulla virisi YYA-sopimuksesta ja sen erilaisista tulkinnoista vilkas keskustelu, joka hieman laimenneena jatkuu edelleenkin. Seuraavassa käsitellään ainoastaan keskustelun sitä osaa, jossa on kosketeltu puolustusvoimien tehtäviä puheena olevan sopimuksen valossa.

Marraskuussa 1968 tohtori Ilkka Hakalehto esitti, että Neuvostoliitto voi kriisitilanteessa kunnioittaa Suomen puolueettomuutta, mikäli se katsoo, että Suomi pystyy yksin torjumaan mahdollisen hyökkääjän "vähintään sen ajan, mikä tarvitaan hyökkäyksen alkamisesta Neuvos-

⁷⁾ Ulkoasiainministeriö, 1968, s. 25—29 (ULA)

⁸⁾ Ulkoasiainministeriö, 1969, s. 22 (ULA)

⁹⁾ Turun Sanomat 7. 4. 1969 (u)

toliiton tarpeen vaatiessa antaman avun perille ehtimiseen”¹⁾ Tältä pohjalta voitaisiin siis määrittää puolueettomuuspolitiikan onnistumiseksi välttämätön minimipuolustuskyky. Lähtökohtana olisi näinollen puolustautuminen kaikissa tilanteissa ”Neuvostoliiton avustamana”. Tämä ”minimipuolustus-teoria” on sittemmin koonnut joukon kannattajia. Keväällä 1970 julkistettu SKDL:n turvallisuuspoliittisen ohjelman luonnos samoin kuin parlamentaarisen puolustuskomitean jäsenten Hjerppen ja Asvikin eriävä mielipide mainittuun mietintöön lähtevät juuri ”minimipuolustus”-ajatuksesta. Myös aikanaan huomiota herättänyt ja myöhemmin lipsahdukseksi selitetty puolustusvoimien komentajan Y Keinosen lausunto Lalli-lehdelle tammikuussa 1969 oli niinkään ”minimipuolustusteoriasta” johdettu.²⁾

Eräät kirjoittajat menivät vielä pitemmälle. Jaakko Blomberg esitti vuoden 1969 lopulla: ”Sopimus ei sulje pois mahdollisuutta, eikä sitä pitäisi olla mitään aihetta muutenkaan kieltää, että apua voidaan vastaanottaa jo ennenkuin hyökkäys Suomea vastaan on tapahtunut.”³⁾ Suomen maanpuolustuksen rakentaminen ensi sijassa Neuvostoliiton avunannon varaan saattaisi antaa mahdollisuuden säästää puolustusmenoissamme, mutta ei olisi puolueettomuuslinjamme mukaista.

Puolustusvoimiemme taholta on päättävästi korostettu, että Suomi tulee yksin torjumaan hyökkäykset. Puolustusvoimien komentajan, kenraali Leinosen tätä tarkoittavan lausunnon⁴⁾ lisäksi puolustusministeriön kansliapäällikkö K. Pöyhönen antoi loppuvuodesta 1969 samansuuntaisen lausunnon todeten, että puolustuspolitiikassamme on pitäydytty tiukkaan puolueettomuuteen ja suvereenisuuteen, ulkomailta hankitun sotamateriaalin huolto ja varaosatäydennys on pyritty järjestämään niin, ettei riippuvuussuhteita pääse syntymään.⁵⁾ Edellisten kanssa samansuuntaiseksi voidaan vielä katsoa presidentti Kekkonen sanat Yhdysvaltain vierailunsa aikana heinäkuussa 1970: ”Me suomalaiset olemme tottuneet luottamaan omiin toimiimme turvatessamme vapautemme ja turvallisuutemme. Tämän mukaisesti emme hae apua tai avus-

¹⁾ US 24. 11. 1968 (u), Suomen turvallisuuslinja tukeutuu yya-sopimukseen

²⁾ Lalli 28. 1. 1969, Kenraali Keinosen haastattelu

³⁾ Blomberg, 1969, s. 9

⁴⁾ Iives 2/1970 (Helsingin yliopiston Hämäläisosakunnan lehti)

⁵⁾ Keski-suomalainen 19. 11. 1969 (u), Ilma-tilaamme kyettävä puolustamaan...

tusta miltään taholta.”⁶⁾ Kekkonen lausunto on tosin annettu Lännessä ja sen tarkoituksena on epäilemättä ollut siellä korostaa Suomen puolueettomuusasemaa, itsenäistä ulkopoliittista roolia.

Neuvostoliiton kannalta on ilmeisesti sitä edullisempaa, mitä paremmin Suomi pystyy yksin täyttämään YYA-sopimuksen ehdon, torjumaan omaa aluettaan vastaan ja alueensa kautta Neuvostoliittoon suunnatut hyökkäykset. Perinteisen maasodankäynnin kannalta kahden potentiaalisen rintamasuunnan olemassaolo (Eurooppa — Lähi-itä ja Kaukoitää) sitoo suurvallankin voimat siinä määrin, ettei niitä tarpeettomasti pyritä käyttämään toisarvoisilla suunnilla. Tältä kannalta puolustusvoimiemme eräiltä osin heikohkoa materiaalista valmiutta ei Neuvostoliitonkaan taholta voitane pitää toivottavana asiainatilana.

Tästäkin on käyty keskustelua: Edellyttääkö YYA-sopimus puolustusvoimiltamme jotakin tiettyä suorituskykyä?

Useat oikeiston ja keskustan lehdet ovat vuodesta 1955 selväpiirteisesti edustaneet kantaa, että YYA-sopimus samoin kuin YK:n peruskirjan 51.artikla edellyttävät tehokkaita puolustusvoimia.⁷⁾ Sosialidemokraattisessa puolueessa oli ainakin osittain samankaltaisia käsityksiä. Pääministeri Mauno Koivisto lausui marraskuussa 1969: ”Itsenäisyydestään ja turvallisuudestaan huolehtivan kansakunnan tulee rakentaa suojaksi sellainen kynnyks, että mahdollinen hyökkääjä joutuu ainakin harkitsemaan uhrausten ja saavutusten välistä suhdetta.”⁸⁾ Eräaseen puolueen eduskuntapuheenvuoroon liittyen keskustapuolueen Suomenmaa kirjoitti vuoden 1969 lopulla YYA-sopimuksesta, että se on ”todella tärkeä sopimus, mutta vain puolueettomuutemme perusasiakirjana, ei asevoimien määrärahatarpeen määrittelijänä.”⁹⁾ Kansan Uutiset näki asian edelliseen verraten osittain toisenlaisessa valossa, nimitti sopimusta ”Suomen puolustuslaitoksen toimia koskevaksi perusasiakirjaksi” ja piti tärkeänä selvittää, ”mitä YYA-sopimus loppujen lopuksi rauhan oloissa puolustuslaitoksen kohdalta edellyttää.”¹⁰⁾ Sekä

⁶⁾ HS 28. 8. 1970, J. Järventaus: Poliittiset päätöksentekijät ja PV-ohjelma

⁷⁾ Esim. US 27. 11. 1969, Pk; US 25. 6. 1970 (u); Savon Sanomat 14. 10. 1969 (pakinoitsija Turikka); vrt. myös Maanpuolustuksemme tienviitat 1967

⁸⁾ US 28. 11. 1969 (u)

⁹⁾ SM 19. 12. 1969, Pk

¹⁰⁾ KU 18. 12. 1969, Pk

Kansan Uutisten että Päivän Sanomienkin mielestä sen sijaan oli ilmeistä, ettei YYA-sopimus edellyttänyt puolustuslaitokselle materiaalihankintoja. Nämä lehdistössä esitetyt toisistaan selvästi poikkeavat käsitykset osoittavat, miten eri tavoin painotettu ja täsmentämätön sopimuksen puolustuspolitiikkaan vaikuttava "avunanto"-sektori yhä on.

Koko YYA-sopimuksen voimassaolon aikana ei ainakaan Suomessa ole julkisuudessa juuri pohdittu niitä käytännöllisiä muotoja, joita Neuvostoliiton avunanto saattaisi saada, jos sopimusta jouduttaisiin soveltamaan. Eräs poikkeus on Wolf. H. Halstin 1969 ilmestynyt teos "Me, Venäjä ja muut", jossa kirjoittaja tarkastelee melko laajasti tätä asiaa. Hän arvelee, että ainakin alkuvaiheessa avunanto saattaisi olla laadultaan kalustollista ja materiaalista, mahdollisesti myös ilmatorjunnan ohjusyksiköitä, ilmavoimien yksiköitä ja joitakin muita erikoisjoukkoja. Sen sijaan maavoimien yhtymien muodossa tapahtuva avunanto ei ilmeisesti ainakaan kriisin alkuvaiheessa olisi tarpeen, mikäli Suomi olisi huolehtinut puolustusvalmisteluistaan.¹¹⁾

Puolustuslaitoksen kehittämistä on keskustelussa esitetty runsaasti käsityksiä, jotka eivät näytä perustuvan YYA-sopimuksen Suomelle asettamaan sotilaalliseen rooliin. Esimerkiksi ajatukset turvautumisesta yksinomaan sissisotaan¹²⁾, aineellisilta kustannuksiltaan tavanomaisia halvempaan pidettyyn sodankäynnin muotoon, eivät tässä valossa näytä reaalisilta. Suomen valmistautuminen sissisotaan saattaisi tosin vaikuttaa mahdollisia hyökkääjiä hillitsevästi, mutta tuloksien saavuttaminen tätä sodankäynnin muotoa käyttäen vaatii aina runsaasti aikaa. Ei ole luultavaa, että Neuvostoliitto YYA-sopimuksen tarkoittamassa sotatilanteessa katsoisi mahdolliseksi odottaa, millaisia tuloksia Suomen käymä sissisota mahdollisesti kuukausien tai vuosien kuluttua alkaisi tuoda. Sissisota sitä paitsi jo käsitteenä edellyttää, että hyökkääjä on saanut haltuunsa suurehkon osan maasta tai sen kokonaisuudessaan, jolloin sopimuksen vaatimus "... tulee taistelemaan hyökkäyksen torjumiseksi" on jäänyt toteutumatta. Jo paljon ennen tällaisen

¹¹⁾ Halsti, 1969, s. 94—95

¹²⁾ Karjalainen 15. 9. 1970, selostus ulkoministeri Leskisen puheesta reserviläisjärjestöjen turvallisuuspoliittisilla päivillä

tilanteen syntymistä on sopimuksen mukainen Neuvostoliiton avunanto todennäköisesti alkanut.

Sissisodan kanssa samantapainen on tilanne ns. aseettoman vastarinnan osalta, jota sitäkin tarjotaan kokonais- tai osaratkaisuksi Suomen puolustuskysymykseen.¹²⁾ Kokemukset aseettoman vastarinnan tehosta ovat toistaiseksi niin vähäiset, että turvallisuusajattelussaan melko traditionaalinen Neuvostoliitto tuskin luottaisi kriisitilanteessa maamme mahdollisuuksiin torjua alueelleen tai sen kautta Neuvostoliittoon suuntautuva hyökkäys ensisijassa aseettomin keinoin.

X YHDISTELMA

Suomen puoluelehdistö on käsitellyt YYA-sopimusta monivivahteisesti ja ainakin asianomaisten puoluetahojen käsityksiä kuvastellen. Alkuaikojen vaihtelevista, usein pessimismin ja puoluepoliittisten näkökohtien värittämistä tulkinnoista on vähitellen siirrytty toisiaan melko lähellä oleviin käsityksiin sopimuksen luonteesta ja käytännöllispoliittisesta merkityksestä. Tosin sotilaallisten klausuulien, sopimuksen ytimen, osalta ei vielääkään ole päädytty aivan yhdenmukaisiin käsityksiin. Varsinkin sopimuksen asettamat vaatimukset Suomen maanpuolustuksen tehokkuudelle ja perusratkaisuille ovat antaneet aihetta toisistaan eroaviin kannanottoihin.

Sopimuksen sotilaspoliittista puolta on julkisessa keskustelussa käsitelty vähemmän ja pinnallisemmin kuin asian kansalliseen merkitykseen nähden voisi odottaa. Itse mahdollisesta avunannosta ja siihen liittyvistä käytännöllisistä seurauksista on käytetty kaikkiaan vain muutama joltisenkin asiantuntemuksen kannattelema puheenvuoro. Tapahuneen avuannon luomaan todennäköiseen tilanteeseen on julkisessa keskustelussa tuskin lainkaan syvennytty. Euroopan tilanteen rauhoittumisen kausina on sopimuksen sotilaalliset artiklat pyritty Suomen taholta jättämään kokonaan taka-alalle, mutta jännityksen lisääntyessä

¹²⁾ Hbl 7.9.1969, v. Bonsdorff: Finlands försvarsproblem; Hbl 21.1.1970, v. Bonsdorff: Civilmotståndet — en säkerhetsfaktor

ne ovat toistuvasti nousseet esiin. Näin tulee epäilemättä tapahtumaan tulevaisuudessakin.

Sopimuksen viralliset tulkinnat ovat edellisiin verrattuina niukka-ilmeiset. Avunannon suhteen on vuoden 1948 neuvotteluista alkaen johdonmukaisesti, sopimuksen henkeen ja kirjaimeen perustuen esitetty, että Suomi huolehtii itse puolustuksestaan ja turvautuu Neuvostoliiton apuun vasta omien voimien osoittauduttua riittämättömiksi. Ihannetapauksena kuitenkin pidetään, ettei avunantoon eikä siitä neuvottelemiseen olisi tarvis ensinkään ryhtyä. Maamme puolueettomuuspolitiikan alkaessa 1950-luvun jälkipuoliskolla muotoutua on sopimuksen siviili-luonnetta ja sen merkitystä puolueettomuusasemamme takuukirjana alettu korostaa entistä selvemmin. Vertailun vuoksi voidaan todeta, että Neuvostoliitossa on pysyttäytytty huomattavasti tiukemmin kuin Suomessa sopimuksen turvallisuuspoliittisessa tulkinnassa. Tätä puolta on siellä 1960-luvun lopulla joissakin yhteyksissä melko selvästi alle- viivattukin.

LÄHTEET

I Teokset

Beaufre, André:

Modern strategi för fred och krig,
Falköping 1966.

Halsti, Wolf H.:

Suomen puolustuskyky,
Kuopio 1954.

Halsti, Wolf H.:

Me, Venäjä ja muut,
Helsinki 1969.

Hyvämäki, L.:

Vaaran vuodet,
Helsinki 1954.

Höpker, Wolfgang:

Europäisches Niemandsland, Moskaus Zwischeneuropa vom Nordkap
bis Kreta,
Regensburg 1956.

- Ilmola, Paavo:**
Sotilaallinen maanpuolustuksemme,
Palomäki, Erkki (toim.) Kuusi päivää kansalatsajattelua, 1964
(painopaikkaa ei ilm.)
- Jakobson, Max:**
Kuumalla linjalla, Suomen ulkopoliittikan ydinkysymyksiä 1944—68,
Porvoo 1968.
- Junnila, T.:**
Noottikriisi tuoreeltaan tulkittuna,
Porvoo 1962.
- Junnila T.:**
Suomen taistelu turvallisuudestaan ja puolueettomuudestaan,
Porvoo 1964.
- Kekkonen, U.:**
Puheita ja kirjoituksia I ja II,
Tapiola 1967.
- Killinen, K.:**
Puolueettomuuden miekka,
Porvoo 1964.
- Korhonen, Keijo:**
YYA-sopimus ja Euroopan status quo,
Hakalehto, Ilkka (toim.) Poliittikan näköaloja,
Porvoo 1969.
- Linkola, Pentti:**
Isänmaan ja ihmisen puolesta,
Helsinki 1960.
- Markushevits, A.:**
Kylvämme hyviä siemeniä,
Helsinki 1961.
- Paile, Georg:**
Pelin säännöt,
Helsinki 1967.
- Pohlekin, V. V.:**
Suomi vihollisena ja ystävänä,
Porvoo 1969.
- Puolustusministeriö:**
Maanpuolustuksemme tienviitat,
Helsinki 1967.
- Pöyhönen, Kauko:**
Suomen puolustuspolitiikka,
Hakalehto, Ilkka (toim.), Suomi kansainvälisen jännityksen maailmassa,
Porvoo 1969.
- Siikala, Kalervo:**
Kansallinen realismi,
Jyväskylä 1960.
- Siipi, (Jouko):**
Puna-armeijan etuvartio?
Hämeenlinna 1968.
- Suomen asetuskokoelman sopimussarja 1948.

Suontausta, T.:

Suomen ja Neuvostoliiton välinen ystävyys-, yhteistoiminta- ja avunantososopimus (Eripainos Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen juhlaulkaisusta)
Vammala 1948.

Söderhjelm, J. O.:

Kolme matkaa Moskovaan, Helsinki 1970.

Tuominen, Olle:

Hyvästi kansallisromantiikka,
Helsinki 1961.

Ulköasiainministeriö: Ulkopoliittisia lausuntoja ja asiakirjoja 1956—58, 1959, 1962, 1963, 1968, 1969.

Wahlbäck, Krister:

Från Mannerheim till Kekkonen,
Malmö 1967.

Vilkuna, Kustaa (toim.) Maan puolesta, Urho Kekkonen puheita ja kirjoituksia 1938—1955,
Helsinki 1955.

II Artikkelit

Bauer—Heydt, R.:

Die Krise in Finnland,
Aussenpolitik 10 Jahrgang, 4/1959.

Blomberg, Jaakko:

Suomen turvallisuus ja yya-sopimus,
Ulkopolitiikka 3/1967.

Blomberg, Jaakko:

Suomen lännenpolitiikka,
Ydin 6/1969.

Blomberg, Jaakko:

YYA-sopimuksen ydinajatus,
Ydin 1/1970.

Broms, Bengt:

Suomen puolueettomuus Pariisin rauhansopimuksen sekä ystävyys-, yhteistyö- ja avunantosopimuksen sotilaspoliittiset määräykset,
Parivartio 4—5/1967.

Colliander, Bengt:

Max Jakobson och vänskap- och biståndspakten Kungliga Krigsvetenskaps Akademiens Handlingar och Tidskrift 174.
Argängen 1/1970.

Finländare:

Finlands försvarsmakt — förpost i öst eller väst,
Svensk Tidskrift Argäng 56 7/1969.

Fischer, Alfred Joachim:

Die Sowjetunion und Finnland
Internationales Jahrbuch der Politik 1955, 2.Lieferung, Juli 1955.

- Halsti, Wolf. H.:
Vårt militärpolitiska läge,
Nya Argus 5/1958.
- Höpker, W.:
Moskaus Schlinge um Finnlands Hals,
Aussenpolitik 13 Jahrgang 2/1962.
- Jansson, Jan-Magnus:
Finlands utrikespolitik och försvaret,
Nya Argus 15/1958.
- Jansson, Jan-Magnus:
Puolueeton Suomi, Ulkopoliittikka 1/1965.
- Maunula, Aatos:
Mitä Pariisin rauhansopimukselle,
Suomen Kuvalehti 38/1970.
- Mourin, M.:
Finland and Coexistence,
Military Review Vol. 42 8/1967.
- Pajunen, Aimo:
Suomen turvallisuuspolitiikka,
Ulkopoliittikka 4/1967.
- Pakarinen, E.:
Finlandskrisen 1961 i skandinavisk press,
Vårt Försvar 2/1965.
- Öhquist, Harald:
Det totala kriget och vårt försvar,
Nya Argus 7/1958.

III Lehdistö

käytetty lyhenne

Helsingin Sanomat	HS	
Hufvudstadsbladet	Hbl	
Ilkka		
Kansan Uutiset	KU	
Maakansa	Mks	
Päivän Sanomat	PS	
Suomenmaa	SM	
Suomen Sosialidemokraatti	SS	
Suomen Uutiset	SU	
Työkansan Sanomat	TkS	
Uusi Suomi	US	
Vapaa Sana	VS	(Pk = pääkirjoitus, u = uutinen)

Eräiden muiden lehtien yksittäisiä numeroita (erittely viitteissä)

IV Muita lähteitä

- Suojelupoliisin vastaus maanpetosjuttujen ajallista ja alueellista jakautumista koskevaan kyselyyn.

**THE 1948 TREATY OF FRIENDSHIP, CO-OPERATION AND
ASSISTANCE BETWEEN FINLAND AND THE SOVIET
UNION IN FINNISH APPRAISALS**

The article is based on the author's pro gradu-thesis at the University of Turku dealing with the same subject-matter. First the author gives an account of the background and origin of the 1948 treaty and the discussion in the press concerning it. Yet, the focus of the article is in those appraisals that have been given in the Finnish party press, in literature and in the statements of the official authorities of the state. The author's special aim has been to explain how the various sectors of the treaty, "friendship", "co-operation" and "assistance" have been emphasized in different times.

The study has been made using the transverse section method, studying comments at the intervals of five years from 1948 to 1971. Furthermore the returning of the rented area of Porkkala and the continuation of the treaty in 1955 as well as the so-called note crisis in 1961 are subjects of the study.

The author has been able to state that in the early days of the treaty the comments, which were variable and greatly coloured by party political views, have given the press impressions which do not differ from each other very much. Generally taken the military regulations of the treaty have more and more been left in the background when Finland's neutrality policy has been stabilized. On the other hand it has not been possible to reach a complete agreement about the defence political significance of the treaty.

The authorities of the state have paid relatively little attention to the military regulations in their official statements and appraisals, whereas the emphasis has been put on the civil articles and those features of the treaty in which it differs from other corresponding treaties of the Soviet Union.

The last chapter of the article reviews the public discussion carried on at the turn of the 1960's and the 1970's concerning the partial significance of the treaty to the Finnish security policy.